

ବିପ୍ଳବର ବହୁ ପ୍ରତିମା
ମାଳତୀ ଦେବୀ



ଅରୁଣତୀ ପାତ୍ର

ମାଳତୀ ଦେବୀ - ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିପ୍ଳବର ବହିପ୍ରତିମା
ମାଳତୀଦେବୀ

ଅରୁଣତୀ ପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ
ମାଳତୀଦେବୀ-ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ
ଅନୁଗୋଳ

ବିପ୍ଳବର ବହିପ୍ରତିମା ମାଳତୀଦେବୀ

ଲେଖକା	ଅରୁନ୍ଧତୀ ପାତ୍ର
ପ୍ରକାଶକ	ମାଳତୀ ଦେବୀ-ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ତ୍ରଷ୍ଟ, ମାର୍ଟର୍ - ଉତ୍କଳ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ, ସା/ପୋ - ଅନୁରୋଧ, ଡିଲ୍ଲା - ଅନୁରୋଧ
ଡି.ଟି.ପି	ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, ଶଙ୍କରପୁର, କଟକ - ୧୨
ମୁଦ୍ରକ	ଶ୍ୟାମ୍ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, କଟକ
ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ	ଏପ୍ରିଲ ୨୦୦୪
ମୂଲ୍ୟ	ଟ ୫.୦୦

BIPLABARA BANHIPRATIMA : MALATI DEVI

(A short Biography of Malati Devi Choudhury)

Author	Arundhati Patra
Published by :	Malati Devi-Nabakrishna Choudhury Trust Utkal Navajivan Mandal, A/P.O. : Angul (Orissa), INDIA
D.T.P.	Bijayinee Publications, Cuttack - 12
1st Edition	April 2004
Printed at	Shyam Printers, Cuttack.
Price	Rs. 5/-

ବିପ୍ଳବର ବହିଃପ୍ରତିମା ମାଳତୀଦେବୀ

ନାରୀଶକ୍ତି ଓ ନାରୀ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲା ଆମ ପୁରାଣରେ । ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ ଦୁନିଆରେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ, ଆମ ଗହଣରେ ସତେ ଯେପରି ଦୁର୍ଗତିନାସିନୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଘରର ବୋହୂ ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ ରୂପରେ ! ସବୁ ପ୍ରକାର ଶୋଷଣ, ବୈଷମ୍ୟ, ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରର ଶିକାର ହେଉଥିବା ଚାଷୀ, ମୂଲିଆ, ଆଦିବାସୀ, ହରିଜନ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗତିରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସତେକି ତାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ଦେଶର ଏକ ଘଡ଼ିସରି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଏହି ବୋହୂ ପଦାକୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଛନ୍ତି । ସୁଦୂର ପୂର୍ବକାଳ (ଏବେ ବାଙ୍ଗଳା ଦେଶ)ର ଦଙ୍ଗା ପ୍ରପାତିତ, ଆତଙ୍କରେ ଥରହର ନୂଆ ଖାଲି ହେଉ କିମ୍ବା ହିଂସ୍ରତାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଞ୍ଜାମ, କୋରାପୁଟର ନିଘଷ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ହେଉ ଯେଉଁଠାରେ ନିଷ୍ଠେସିତ, ପାଡ଼ିତର ଆକ୍ରମ କ୍ରନ୍ଦନ ଶୁଣାଯାଇଛି ସେଠି ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ସତେକି ଅବଧାରିତ ! ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ସେ ସେଠି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି । ସାହସ ଦେଇଛନ୍ତି । ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି । କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦି ଲଗାଇ ଲଢ଼ିଛନ୍ତି । ବିପ୍ଳବର ବହିଃପ୍ରତିମା ଅଥଚ ସ୍ବେଦ ଓ ସେବାର ଛକଛକ ନିର୍ଭରଣୀ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ ସାହସ ଏବଂ ଶୌର୍ଯ୍ୟର ଅନେକ ଘଟଣା ଆଜି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ।

ଇଂରେଜ ଶାସନ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ୨୬ ଟି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜମାନେ ରାଜୁତି କରୁଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ରାଜାଥିଲେ ପ୍ରଜା ପାତକ । ପ୍ରଜାମାନେ ‘ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ’ ରହି ଅତ୍ୟାଚରୀ ଶାସନ ବିରୋଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଥିଲେ । ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ ଓ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଥିଲେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରଧର । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ନାଜଗିରି ରାଜ୍ୟର ଏକ ଘଟଣା ସ୍ମୃତିକୁ ଆସେ ।

ନୀଳଗିରି ରାଜା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ହାତକରି ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ବିରୋଧରେ ଲଢ଼େଇ ଲଗାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ‘କଳାପିଠିଆ’ ନାମରେ ନାମିତ ଏହି ଆଦିବାସୀ ବାହିନୀ ଧନୁଶରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମୁହଁରେ କଳା, ସିନ୍ଦୂର ବୋଳି କିକିକିଲା ରଢ଼ିକରି ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀଙ୍କ ଗାଁରେ ପଶି ସେମାନଙ୍କର ଘର ଓ ପାଟିଲା ଧାନ କିଆରିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ପୋଡ଼ି ଦେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ କର୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଭୀତଦ୍ରୁଷ୍ଟ କରି ପକାଉଥାନ୍ତି । କଳାପିଠିଆ ବାହିନୀର ଉଦ୍ଭବ କାଣ୍ଡକୁ ରୋକା ନଗଲେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦବିଯିବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଯୁବବାହିନୀ ସଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲେ ଏବଂ ବନ୍ଧୁକ, ବୋମା, ବର୍ତ୍ତା, ଧନୁଶର, ଠେଙ୍ଗା ଆଦି ମାରଣାସ୍ତ୍ରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଧନୁଶରଧାରୀ ଆଦିବାସୀ ବାହିନୀର ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ ।

ଖବର ପାଇ ପରିସ୍ଥିତିର ଅନୁଧ୍ୟାନ ପାଇଁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ନବବାରୁ ଗୋଟିଏ ଡିପୁରେ ଆସି ବ୍ରହ୍ମପୁର କେନ୍ଦ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୁ ବାହିନୀ ଆକ୍ରମଣ ଓ ପ୍ରତି ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତି । ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତେରି ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇ ଥାଆନ୍ତା ଏବଂ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଶହଶହ ଲୋକ ହତାହତ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ତଦ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଡିପୁର ଓହ୍ଲାଇପଡ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କ ବାରଣସବୁ ଏକାକୀ କଳାପିଠିଆ ବାହିନୀ ଆଡ଼କୁ ନାଡ଼ିଗଲେ । ଉତ୍ୟକ୍ତ ଆଦିବାସୀ ଧନୁରୁ ଶରଟିଏ ଖସିଆସିଥିଲେ ସେ ବୁଲୁଣିତ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ସେଥିପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଚୁକ୍ଷେପ ନଥିଲା । କଳାପିଠିଆ ବାହିନୀର ମୁଖ୍ୟ ଘାଣିଆ ସିଂଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କ କାନ୍ଧ ଥାପୁଡ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ, “ଆରେ ସାଣିଆ ଭାଇ; ରାଜା ଶାସନରେ ତମେ ଓ ସେମାନେ ଉଭୟେ ତ ଦୁଃଖରେ ଅଛ । ଭାଇ ଭାଇ ଭିତରେ କାହିଁକି ଲଢ଼ୁଛ ?” ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ କଥା ଓ ସ୍ନେହ ଶ୍ବର୍ଣ୍ଣରେ ସତେ ଯେପରି କୁହୁକ ଥିଲା । ସାଣିଆ ସିଂ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଅସ୍ତ୍ର ସଂବରଣ କରି କଳାପିଠିଆ ବାହିନୀ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ଫେରିଯାଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନତି ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଅସୀମ ସାହସ ଓ ପ୍ରେରଣା ହେତୁ ସେଦିନ ଏକ ରକ୍ତାକ୍ତ ସଂଘର୍ଷକୁ ଏଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରିଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା ପରଠାରୁ ନୀଳଗିରିର ପ୍ରଜାମାନେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ‘ରଣଚଣ୍ଡୀ’ ନାମରେ ସମ୍ମାନିତ କରୁଥିଲେ ।

ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଘଟଣା ବହୁଳ ଜୀବନର ଶତଶତ କାହାଣୀରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ । ଅନୁରୋଧ ସହର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଛୋଟ ଗାଁ ରନ୍ତଲେଇ । ସେଠାରେ ନେପାଳିବାବା ନାମଧାରୀ ଗୋଟିଏ ଗାଈଜରା ପିଲା ହୁକୁମ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ହୁକୁମର ପ୍ରଚାର ଏତେ ବ୍ୟାପିଗଲା ଯେ ରବି ଶଙ୍କର ଶୁକ୍ଲାଙ୍କ ପରି ଭାରତର ପ୍ରଖ୍ୟାତ କଂଗ୍ରେସୀ ନେତାଙ୍କ ସମେତ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁ ନେତା, ଶିଳ୍ପପତି ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଧାଇଁଲେ । ଗମନାଗମନର

ସୁବିଧା ନଥିବା ସେ ଯୁଗର ବୟେରୁ ମଧ୍ୟ ଗାଡ଼ି ଧରି ଲୋକେ ରତ୍ନଲେନରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଥା'ନ୍ତି ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ । ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ତୀବ୍ର ବିରୋଧୀ ତଥାପି ତାଙ୍କ ସରକାର ନାନା ଚାପରେ ପଡ଼ି ଏ ହୁକୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୂରନ୍ତ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇପାରି ନଥାନ୍ତି । ଛୋଟ ଗାଁ ରତ୍ନଲେନରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ତ ଦୂରର କଥା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜନ ସମାଗମ ପାଇଁ ପିଇବାକୁ ପାଣି ମଧ୍ୟ ମିଳିବା ଦୁଷ୍ପର ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ଭୟଙ୍କର ପରିସ୍ଥିତି ଉତ୍ପତ୍ତି ହଇଜାରେ ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଯାତ୍ରୀ ପୋକମାଛି ପରି ମରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମାଳତୀ ଦେବୀ ଆଉ ସଂଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନୁଗୋଳର ବିଧାୟକ ସ୍ୱର୍ଗତ ହୃଷିକେଶ ତ୍ରିପାଠୀ ଏବଂ ଜଗାଭାଇ (ସୁନାମଧ୍ୟ୍ୟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ) ଙ୍କ ସମେତ କେତେଜଣ ଆଶ୍ରମବାସୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ନେପାଳୀ ବାବାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ଏବଂ ଏତେ ଲୋକଙ୍କର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଦାୟୀ କରି ଏ କାରବାର ଦୂରନ୍ତ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଧମକ ଦେଲେ । ଆଲୋଚନା କାଳରେ ନେପାଳୀବାବା ଉଦ୍ୟତ ହୋଇ ଜଗାଭାଇଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି ଆସିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଶକ୍ତତାପୂର୍ବ ଲଗାଇଲେ । ତା'ପରେ ତୀବ୍ର ଉତ୍ତେଜନା ପ୍ରକାଶ ପାରିଲା ଏବଂ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଡେଇଁ ଉଠିଲା । ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଏସ.ଡି.ଓ. ଏବଂ ପୁଲିସ ପ୍ରତିକାରାତ୍ମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ୱରୂପ ୧୪୪ ଧାରା ଜାରି କଲେ ଏବଂ ସରକାରୀ କଟକଣା ଫଳରେ ହୁକୁମ ଦିଆ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଲୋକଙ୍କୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଏ ପ୍ରକାର ଦୃଢ଼ ପଦକ୍ଷେପ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ସାହସିକତାର ପରିଚୟ ଦିଏ ।

ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ପିତା କୁମୁଦନାଥ ସେନଗୁପ୍ତଙ୍କର ଆଦିନିବାସ ଥିଲା ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗ । କୁମୁଦନାଥ ଥିଲେ ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ବାରିଷ୍ଟର । ସେ ପ୍ରଥମେ ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଏବଂ ପରେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକିଲାତି କଲେ । ମାଳତୀ (ମିନୁ) ସେନ ଥିଲେ ତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ । ୧୯୦୪ ମସିହା ଜୁଲାଇମାସ ୨୬ ତାରିଖରେ ପାଟନାଠାରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ମିନୁଙ୍କର ପିତୃ-ମାତୃ ଉଭୟ କୁଳ ଥିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀବଂଶୀୟ । ସେମାନେ ସୁଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ସଂସ୍କୃତି ସଂପନ୍ନ ଥିଲେ । ମିନୁଙ୍କର ଅଜା ବିହାରୀଲାଲ ଗୁପ୍ତା ଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳୀନ ଆଇ.ସି.ଏସ ଅଫିସର । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଦଶନ୍ଧିରେ ସେ କଟକର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଓ ସେସନ୍ସ ଜଜ୍ ଥିଲେ । ମିନୁକୁ ମାତ୍ର ୩ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳେ ପିତା କୁମୁଦ ନାଥ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କଲେ । ଏ ଦାରୁଣ ବିପଦ ବେଳେ ମା ସ୍ନେହ ଭାତା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇ ନଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତା । ତେଣୁ କଲିକତାର ବେଥୁନ୍ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କଲେ । ସମୟ କ୍ରମେ ମିନୁ ମଧ୍ୟ ସେଇ ବେଥୁନ୍

ସୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ସ୍ନେହ ଇତାଳଠାରୁ ସେ ପାଇଥିଲେ ମାତୃସୁଲର ସ୍ନେହ ଓ ପିତାଙ୍କର ଶାସନ ।

ମିନୁ ବେଥୁନ ସୁଲରେ ପଢୁଥାନ୍ତି । ୧୯୨୦ ମସିହା । ମାତ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ଅକ୍ଟଦିନ ଥାଏ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଅସହଯୋଗ ତାଙ୍କରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମିନୁ ବିଦେଶୀ ପାଠ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଛିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ ଏବଂ ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି କଳାକ ଘରକୁ ପଳାଇଲେ । ମାଆ କିନ୍ତୁ ନଛୋଡ଼ ବନ୍ଧା । ମିନୁକୁ ଧରିଆଣି ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ ପରୀକ୍ଷା ଦିଆଇଲେ । ମିନୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ମାତ୍ରିକ ପାସ କଲେ । ତା'ପରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ୟାର ଅନ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ମିନୁ ସରକାରୀ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଛିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ନାମରେ ଏକ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଖୋଲି ନୂତନ ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ମାଆଙ୍କର ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ମିନୁ ସେଇଠାରେ ରହି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ ଏବଂ ଅନୁମତି ପାଇଁ ଗୁରୁଦେବ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳକୁ ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ ବଡ଼ ଝିଅମାନଙ୍କର ରହିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ନଥାଏ । ତେଣୁ ଗୁରୁଦେବ ଚିତ୍ତାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଥିଲେ ମିନୁଙ୍କ ଅଜା ବିହାରୀଲାଲ ଗୁପ୍ତଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ । ସ୍ନେହରତା ତାଙ୍କର ଝିଅ ଭଳି । ତେଣୁ ସେ ମିନୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧକୁ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ତାଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖି ଜଣାଇଲେ ଯେ ଯଦି ଇଚ୍ଛା (ସ୍ନେହରତା) ଛାତ୍ରୀ ନିବାସର ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ହେବାପାଇଁ ରାଜି ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ମିନୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଛାତ୍ରୀଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରିବ । ସ୍ନେହରତା ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ଏବଂ ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ସାଥରେ ଧରି ଶାନ୍ତିନିକେତନକୁ ଆସିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ମହିଳା ଅନ୍ତେବାସୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସୁପରିଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ । ସେ ଛାତ୍ରୀ ନିବାସ ଏବେ ତାଙ୍କରି ନାମରେ ନାମିତ । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ସ୍ମୃତନ୍ତ୍ର, ସହଜ, ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ବାତାବରଣ ଭିତରେ ଗୁରୁଦେବ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଭଳି ବିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଛତ୍ରଛାୟାରେ ମା ସ୍ନେହରତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ଓ ଶାସନରେ ମିନୁଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ ତେଜସ୍ୱୀ ସ୍ୱଭାବ ଅଧିକ ବିକଶିତ ହେଲା । ପ୍ରଖର ମେଧା ସାଥକୁ ନିଜର ନୈସର୍ଗିକ ସ୍ୱର ମାଧୁରୀ ପାଇଥିବା ମିନୁ ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିବା ଦିରଘଜ୍ଞାନୀ ଗୁରୁମାନଙ୍କର ସମାବେଶ ହୋଇଥାଏ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷୀତି ମୋହନ, ସି.ଏଫ୍. ଆଶୁର, ଶିଳ୍ପୀ ନନ୍ଦଲାଲ ବୋଷ, ତତ୍ତ୍ୱ ପିଅରସେନ ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାନୀ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଶିକ୍ଷକତା, ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ୟବହାର ମିନୁକୁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବିକାଶରେ ବହୁଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ସେଇଠି ମିନୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପୌତ୍ର ଦାନେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କଠାରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭୀମ ରାଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗୀତ, ପୀଠାପୁରମ୍ ମହାରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ବାଦକ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗମେଶ୍ୱର ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ବାଣୀ ଓ ବଂଶୀ ବାଦନ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ଅଭିନୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିଲା । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ରଚିତ ‘ନଟାର ପୂଜା’ରେ ରାଣୀ ଲୋକେଶ୍ୱରୀ କୁମିକାରେ ଅଭିନୟ ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ତାଙ୍କୁ ବାଛିଥିଲେ । ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଛାତ୍ର ଉଭୟଙ୍କର ଜୀବନ ଶୈଳୀ ଆଡ଼ମ୍ବର ଶୂନ୍ୟ ଓ ବାହୁଲ୍ୟ ବର୍ଜିତ ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ତ୍ୟାଗମୟ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାର ଶକ୍ତି ସେ ଏହି ଶାନ୍ତି ନିକେତନରୁ ହିଁ ଆହରଣ କରିଥିଲେ । ସେଇଠି ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପରାଧୀନ ଭାରତ ଭିତରେ ଥିବା ସ୍ୱାଧୀନ ପରିବେଶରେ ମିନୁ ପାଇଲେ ସମଭାବାପନ୍ନ, ସମଧର୍ମୀ ଜୀବନ ସାଥ୍ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କୁ । ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଜମିଦାର, ଝାଡ଼ନାମା ଓକିଲ ଓ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଦୁଇ ସୁପୁତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନବକୃଷ୍ଣ । ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଚରମ ଅବହେଳା ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ତେପୁଟୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ତାଙ୍କରା ଛାଡ଼ି ଦେଶ ସେବାରେ ମଜ୍ଜି ଯାଇଥାନ୍ତି । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାନଭାଇ ନବକୃଷ୍ଣ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ବି.ଏ. ଶେଷ ବର୍ଷର ଛାତ୍ର । ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ କ୍ରମେ ପାଠଛାଡ଼ି ସେବାଗ୍ରାମୀ ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମେରିକାରେ ରହୁଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥନୀତି ବିଶାରଦ ତାରକ ନାଥ ଦାସ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ଉପରେ ବହୁତା ଦେବା ପାଇଁ ଆସୁଥିବା ଝବର ପାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନବବାବୁଙ୍କୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ପଠାଇଲେ । ନବକୃଷ୍ଣ ସେଇ ଉପଲକ୍ଷେ ଶାନ୍ତିନିକେତନକୁ ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶ, ଉନ୍ନତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଗୁରୁଦେବ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ବିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ସମ୍ମୋହିତ ହୋଇ ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଅଟକି ଗଲେ । ଏହିଠାରେ ମିନୁ ଓ ନବକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପରିଚୟ ହେଲା । ବିଚାରର ସାମାଜିକତା ହେତୁ ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠତା ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲେ ।

ଏ ସମୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବିରୋଧର ସ୍ୱର ଉଠିଥିଲା । ଭାଷା, ଜାତି ଓ ଅନ୍ୟକେତେକ ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରା ନେଇ ନବବାବୁଙ୍କ ରକ୍ଷଣଶୀଳା ମାଆ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଏ ବାହାଘର କରାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ନାନା କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମାଆଙ୍କର ସାନଭାଇ ବହୁତ ବୁଝାଇବା ପରେ ଏ ବାହାଘରରେ ସେ ରାଜି ହେଲେ । ୧୯୨୭ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସରେ କଲିକତାରେ ଅତିଶୟ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଭାବରେ ଏ ବାହାଘର ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ।

ଏ ବିବାହଟି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବର ସୂଚକ ଚିହ୍ନ ଥିଲା । ପୁରୁଣା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ବାପା ମା ଏବଂ ମୁରବାମାନେ ଝିଅ ପାଇଁ ବର ଓ ପୁଅ ପାଇଁ ବୋହୂ ଠିକ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁଅଝିଅଙ୍କ ରାଜିନୀମାରେ ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ଏ ବାହାଘରରେ ଜାତି, ଧର୍ମ, ଭାଷାର ହିତବାଦ ମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇ ପାରିଲା ।

ମାଳତୀ ଦେବୀ ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିବା ପରେ ଚୌଧୁରୀ ପରିବାରରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ସ୍ତରରେ ବହୁ ଉନ୍ନତି ହେଲା । ବୀଣାବାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଖ୍ୟାତିଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରାତଃ ଓ ସଂଧ୍ୟାକାଳରେ ସ୍ୱମଧୁର ସ୍ୱରରେ ବୀଣାବାଦନ ସହ ରବୀନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ପରିବେଶଣ କରି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମ୍ମୋହିତ କରୁଥିଲେ । ପିଲାମାନଙ୍କ ଚାଳିଚଳନରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନେକ ସଂସ୍କାର ଆଣିଥିଲେ ବୋଲି ପୁରୁରା ମନମୋହନ ଚୌଧୁରୀ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘କସ୍ତୁରୀ ମୃଗସମ’ ପୁସ୍ତକରେ ବିସ୍ତାରିତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର କର୍ମ ନିପୁଣତା, ସହନଶୀଳତା ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପନ୍ନ ମଧୁରବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାଜନ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଶାଶୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ହୃଦୟଜୟ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୮ ମସିହା ଜୁନ୍ ୮ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଜନ୍ମା ଉତ୍ତରା ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲା ।

ଅବିଭକ୍ତ କଟକ ଜିଲା (ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଗତସିଂହପୁର ଜିଲା)ର ଅଣଖୁଆ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ତରିକୁନ୍ଦ ଗ୍ରାମରେ ନବବାବୁଙ୍କର କିଛି ଜମି ଓ ଛୋଟ ଘରଟିଏ ଥିଲା । ନବ ବାବୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଶିଶୁ ଜନ୍ମା ଉତ୍ତରାକୁ ନେଇ ସେଠାରେ ରହିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ତୁଆ ଧରଣର ଚାଷର ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ପାର୍ମ ଆଖୁ ଚାଷ କରି ତୁଆ ଧରଣର ଗୁଡ଼ ରାନ୍ଧିଲେ । ବିଛାତି ଆଳୁ, ବିଛାତି ବାଇଗଣ ଏବଂ କୋବି ଚାଷ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ତୁଆ କରି ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଏ ପନି ପରିବା ସବୁ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଜିନିଷ ବଦଳରେ ଆଣିଲେ । ଏଇ ଭାବେ ଗାଁର ଚାଷୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାମୂତା ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ପାଖରେ ମୁସଲମାନ ବସ୍ତି ଓ ହରିଜନ ବସ୍ତି । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଦିନବେଳା ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରନ୍ତି ଏବଂ ରାତ୍ରିବେଳା ସେମାନଙ୍କ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ପିଲାଙ୍କ ଭଳି ଏମାନଙ୍କୁ ଆଦରରେ କାଖରେ କୋଳରେ ଧରନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ ଏମାନଙ୍କ ରନ୍ଧା ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ଛୁଆଁ ଛୁତ ବାରଣ ନ ରଖିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବୁଝାନ୍ତି । ମୋଟ ଉପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏ ଦମ୍ପତି ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ଏ ଅସଲକାମ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏତେ ବଡ଼ ଶିକ୍ଷିତ ଧନୀ ଜମିଦାର ଘର ପୁଅ ବୋହୂ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଗରିବ ଚାଷୀ ମୂଲିଆ ଜୀବନ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ବିତାଉଥିବା ଦେଖି ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ ।

୧୯୩୦, ଓଡ଼ିଶାର ସଂଗ୍ରାମ ଇତିହାସରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ, ଓଡ଼ିଶାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଜେଲ ଯାଆନ୍ତି । ନବବାକ୍ସା ମଧ୍ୟ ଚୌକିଦାରୀ ଟିକସ ବନ୍ଦ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଜେଲଗଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ବଡ଼ ଯାଆ ରମାଦେବୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରଥମ ରଣକ୍ଷେତ୍ର ଇଞ୍ଚୁଡ଼ି ଯାଇ ଏମାନେ କୁଣ ମାରିଲେ । ଶ୍ରୀଜଙ୍ଗ, ରସାଇପୁର ଏବଂ ଅବିଭକ୍ତ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କୁଜଙ୍ଗ ରତ୍ୟାଦି ସମୂହ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରି ଲବଣ ଆଇନ୍ ଉଚ୍ଛାଦନ କରିବାର ଯୋଜନା କଲେ ଓ ଉଭୟ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗସ୍ତ କଲେ । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଗାଁଲୋକେ ଥରହର । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପ୍ରତି ଅନ୍ତରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଅନାହାର, ଅର୍ବାହାରରେ ଓଦା ଶାଢ଼ି ପିନ୍ଧି ଏମାନଙ୍କୁ ଚଳିବାକୁ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଗଛତଳେ ମଧ୍ୟ ରହିଯାଆନ୍ତି । କେବଳ ବରଦା ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଚୁଲିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ । କୁଜଙ୍ଗର ବିଶିଷ୍ଟ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ନାରାୟଣ ବୀରବର ସାମନ୍ତ ଓ କୁଜଙ୍ଗର ରାଣୀ ଭାବ ମହାଦେଇଙ୍କ ସହ ଏମାନେ ସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଏ ଦୂର ଜଣଙ୍କର ବହୁତ ପ୍ରଭାବ ଥିଲା । ଏ ଦୁହେଁ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଏବଂ ସତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର କାମ ସହଜ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଗାଁକୁ ଗାଁ ବୁଲି ଲବଣ ଆଇନ୍ ଉଚ୍ଛାଦନ କରିବା ପାଇଁ ମହିଳା ସଙ୍ଗଠନ କଲେ । ସେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ବା ଗଛମୂଳେ ଠିଆ ହୋଇ ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ସୁଲଳିତ ସ୍ୱରରେ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଲୋକ ଜମା ହେଲେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଓଜସ୍ବିନୀ ଗାୟଣ ଏତେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଥିଲା ଯେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିନ ଶହ ଶହ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଟୋକେଇ ପାଟିଆ ଧରି କୁଣ ମାରିବାକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ପଦରଠୁ ପଞ୍ଚସ୍ରରୀ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତେ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ଘର କଣରେ କୁଟି ରହିବା ଯୁଗ ସିଏ । ସେ ଯୁଗରେ ଏଭଳି ଅକୃତପୂର୍ବ ନାରୀ ଜାଗରଣ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ସାମନ୍ତଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ପୋଡ଼ା ନଈରେ ଓ ରମାଦେବୀ ଗଣ୍ଡଙ୍ଗା ନଈରେ କୁଣ ମାରିଲେ ।

କୁଜଙ୍ଗ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟର ଏକ ଘଟଣା । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ତତ୍କାଳୀନ ଏସ.ଡି.ଓ ସ୍ବର୍ଗତ ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଥିଲେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ନିମକ ସଙ୍ଗ କର୍ତ୍ତା ଅଫିସର । କୁଣମରା ଘଟଣାରେ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିରେ ବାଧା ଦେବା ପାଇଁ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଗାଁ ମାନଙ୍କରେ ଚଢ଼କର ଦେଉଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମାଳତୀ

ଦେବାଙ୍କ ଲୁଣମରାକୁ ସେ ବନ୍ଦ କରିପାରୁ ନଥାନ୍ତି । କାରଣ ସେ ଜଣେ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି । ଦୁଇଜଣ ଚଉକିଆଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ହାତପକାଇ ଚାଲନ୍ତି । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଗତି ବାଲିହରିଣ ପରି । ସେ ଲୁଣମରା ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଲୁଣମାରସାରି ଚାଲି ଚାଲିଯାଇଥାନ୍ତି । ହାକିମ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିବା ବେଳକୁ ଗାଁ ପିଲା ବୋଲନ୍ତି ‘ମାଧୁଆ ନନା, ଲୁଣ ମରାହେଲା ପଛକୁ ଅନା’ । ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମ ଧରି ଜଣେ ସରସ ଆଗେ ଆଗେ ଦୌଡୁଥାଏ । ଏହି ଭଳି ଋଷ୍ଟ ସମୟରେ ଦିନେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଏକ ବିରାଟ ମହିଳା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବାହିନୀକୁ ନେଇ ଲୁଣ ଚଟାଣ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଏସ୍.ଡି.ଓ ସାହେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୁହ ହୋଇ ଏମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ଅସଂଯତ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ତୁରନ୍ତ ଝଟକି ଘୋଡ଼ାର ଲଗାମ ଧରି ଅଟକାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଅଫିସର ଏଭଳି ଅଶାଳୀନ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଉଥିବାରୁ ତାର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ଏସ୍.ଡି.ଓ ଅରତ୍ୟା ଓହ୍ଲାଇଲେ ଏବଂ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଛାଡ଼ି ପାଇଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଥିଲା ଏକ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଘଟଣା । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସାହସ ଓ ନିର୍ଭୀକତାର ଏହା ଏକ ନମୁନା ।

ବର୍ଷାଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯିବାରୁ ଲୁଣ ମରା କାମ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ନିଶାନିବାରଣ ଓ ବିଳାଟିଲୁଗା ବର୍ଜନ କାମରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ଓ କର୍ମୀ ସଂଗ୍ରହ କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ରାନ୍ଧାଟାଙ୍କ ତାକରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଳ୍ପ ବୟସର ବହୁଛାତ୍ର ସୁଲ ଛାଡ଼ି ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ବାହାରିଥାନ୍ତି । ଏହି ତରୁଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ‘ବାନରସେନା’ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥାଏ । ଏମାନେ ହେଲେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ ବାହିନୀ । ଏମାନେ ବିଚାର ଅଦାଲତ ପାଇଁ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଢେଲ ଦେବାର ନିୟମ ନଥିଲା । ତେଣୁ ହାକିମଙ୍କ ରାୟ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ବେତ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଏ । ପିଲାଙ୍କ କଅଁଳ ହାତ ଫାଟି ଘାଆ ହୋଇଯାଏ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ରମାଦେବୀ ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ମଲମ ଲାଗାଇ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ କରି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଖୁଆଇ ଦେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁକାମ କରନ୍ତି । ଘା ଶୁଖିଗଲେ ଏମାନେ ପୁଣି ପିକେଟିଂ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଗାଁଗଣ୍ଡାରୁ କିଛି ମହିଳା କର୍ମୀ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲା । ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଫଳରେ ସେତେବେଳେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅବୁତପୂର୍ବ ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । କଠୋର ସମାଜିକ କଟକଣା ଭିତରେ ପେଷି ହୋଇ ଘର କୋଣରେ ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଜୀବନ ବିତାଉଥିବା ମହିଳାମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗଦେଇ ଥରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ସନ୍ଧାନ ପାଇଗଲା ପରେ ଏହି ମୁକ୍ତ, ସ୍ବାଧୀନ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏଭଳି

ପରିସ୍ଥିତିରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ଅନେକ ଝିଅ ବୋହୂ ପରକ୍ଷରୁ ବାହାରି ଆସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ନାରୀ କର୍ମୀ ଏବଂ ବାନର ସେନା ମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କର ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । କଟକ ସହରର ବିଲାତି ଲୁଗା ଦୋକାନ, ମଦ ଦୋକାନ ଓ ଗଂଜେଇ ଅଫିସ ଦୋକାନରେ ସେ ନିଜେ ପିକେଟିଂ କଲେ ଏବଂ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରି ପିକେଟିଂ କରାଇଲେ ସାହିବସ୍ତ୍ରରେ ବିଲାତି ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଜନ କଥା ବୁଝାଇଲେ ଓ ବିଲାତି ବସ୍ତ୍ର ପୋଡ଼ିଲେ । ନିଜେ ଓ କର୍ମୀମାନେ କାନ୍ଧରେ ଖଦୀବସ୍ତ୍ର ପକାଇ ରହି କନ୍ଦିରେ ବିକ୍ରିକଲେ । ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ, ଅଦ୍ଭୁତ ସଙ୍ଗଠନ ଶକ୍ତି ଏବଂ ନିଷ୍ଠାପର ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ସେ ଅଦ୍ଭୁତ ପୂର୍ବ ସଫଳତା ହାସଲ କଲେ । କଟକ ସହରରେ ବିଲାତି ଲୁଗା ବିକ୍ରି ପୂରାପୂରି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଦୋକାନୀମାନେ ଲୁଗା ଗାଣିରେ ସିଲୁଦେଇ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ମଦ, ଗଂଜେଇ, ଅଫିସ ଦୋକାନରେ ମଧ୍ୟ ତାଲା ଝୁଲିଲା । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ତେଜ ଦେଖି କଟକ ସହରର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ କଟକ ଚଣ୍ଡୀ ଆଖ୍ୟାଦେଇ ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ । ବିଲାତି ଲୁଗା ଏବଂ ନିଶାଦୋକାନ ସବୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା ପରେ ମାଳତୀଦେବୀ ବିନା କାମରେ ହାତବାନ୍ଧି ବସିଯିବା ଲୋକ ନଥିଲେ । ୧୯୩୦ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ୨୦ ତାରିଖ ଦିନ ସରକାରୀ ଡୋକ୍ଟ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପିକେଟିଂ କରି ସରକାରୀ କାମରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା ଏବଂ ବିଚାର ପରେ ତାଙ୍କୁ ୬ ମାସ କାରାଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଗଲା । ଦୁଇବର୍ଷ ତାରିମାସର ଝିଅ ଉତ୍ତରାକୁ କୋଳରେ ଧରି ସେ ଭାରତପୁର କେନ୍ଦ୍ର ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ।

୧୯୩୨ରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସ୍ଥଗିତ ରଖିଦେଲେ ଏବଂ କେବଳ ହରିଜନ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କଲେ । ସେତେବେଳେ ମାଳତୀ ଦେବୀ କଟକର ସାହି ମାନଙ୍କରେ ସଜା କରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଏକ ପାପ ବୋଲି ବୁଝାଇଥିଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ୧୯୧୭ ରଷ ବିପ୍ଳବ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଚର୍ଚ୍ଚାର ବିଷୟ ହୋଇଥାଏ । ବିଶେଷ କରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢୁଥିବା ଯୁବରୋଷୀଙ୍କ ମନରେ ଏହି ବିପ୍ଳବ ଓ ଏହାର ସାମ୍ୟନୀତି ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । କଥା ଓ କାମରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଧୁନିକ, ପୁଣି ମଣିଷ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ନବବାବୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଏ ପ୍ରକାର ବିଚାର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେ କୌଣସି ବିଚାରର ନୂଆ ବହିଷ୍କୃତ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ତାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ିବାରେ ଧୂରନ୍ଧର ନବବାବୁ ମାର୍ଜସବାଦ ସମାଜବାଦ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହିମାନ ପଢ଼ିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟେ କେତେ ଜଣ ଆଗ୍ରହୀ ଯୁବକମାନଙ୍କ ସାଥରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମସ୍ୟା ଓ ଘଟଣାବଳୀ ସାଥକୁ ମାର୍ଜସବାଦ-ସମାଜବାଦ ବିଷୟରେ

ଆଲୋଚନା କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଖ୍ୟାତନାମା ସମାଜବାଦୀ ନେତା ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦ୍ଵିବେଦୀ ଲେଖିଛନ୍ତି - “ଏ ବିଷୟରେ ଆମର ଗୁରୁ ଓ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ । ତାଙ୍କରି ଅନୁସନ୍ଧିତ ମନରେ ଉଠିଲା ଯେ ଦେଶର ସ୍ଵାଧୀନତା ଆଣିବା ପାଇଁ କେବଳ ଲୁଣମରା ବା ଟିକସବନ୍ଦ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଚାଣି ନେବାକୁ ହେବ ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ତା ଭିତରକୁ ଚାଣି ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହା କରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ କର୍ମୀ ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଲୋଡ଼ା । ଏ ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗଠନ ଭାରତର ଆଉ କେଉଁଠି ଆରମ୍ଭ ହେବା ଆଗରୁ ୧୯୩୩ ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମ ଲାଭିଲା “ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସାମ୍ୟବାଦୀ କର୍ମୀ ସଂଘ” ।

ସାମ୍ୟବାଦୀ ବିଚାରଧାରା ସହିତ ରାଷ୍ଟ୍ରବାଦୀ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅହିଂସକ ପଦ୍ଧତିକୁ ପାର୍ଟି ନିଜର ନୀତି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲା । ପାର୍ଟିର ସଦସ୍ୟମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଗଲା । ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁସାରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ନିଜର ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର (ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ଆର୍ଡ଼ି ପ୍ରାୟ ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ହେବ) ପାର୍ଟିକୁ ଦାନ କଲେ । ଅଳଙ୍କାର ବିକ୍ରୀ ଲାଭ ଅର୍ଥରେ ପାର୍ଟିର ମୁଖପତ୍ର ‘ସାରଥୀ’ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ୧୯୩୩ ମସିହା ମଇ ମାସରେ ଏହାର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା । ଏହିପରି ଉଗ୍ର ସମାଜବାଦୀ ଚେତନା ବହନ କରୁଥିବା ପତ୍ରିକା ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ଥିଲା ପ୍ରଥମ ।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ସୋସାଲିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗଠନମାନଙ୍କୁ ନେଇ ୧୯୩୪ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ୨୧/୨୨ ବୟେରେ ପ୍ରଥମ ସର୍ବଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସମ୍ମିଳନୀ ବସିଲା । ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସାମ୍ୟବାଦୀ କର୍ମୀ ସଂଘ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିରେ ସାମିଲ କରିଦେଲା । ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ବିହୀନ, ଶୋଷଣହୀନ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ରହିଲା ଏମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ପୃଥିବୀର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରମିକ ମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କଳକାରଖାନା ନଥିବାରୁ ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗଠନର ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିଲା । ମାତ୍ର ମୋଗୋଲବନ୍ଦୀ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଡ଼ିକରେ ଚାଷୀ ଓ କ୍ଷେତ ମୂଲିଆମାନେ ରାଜା ଓ ଜମିଦାର ମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ କାରଖାନାରେ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣରେ, ବହୁଭାବରେ ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହେଉଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ସମର୍ଥନ ରହିଥିବାରୁ ରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସାଂଘାତିକ ଭାବରେ ବଢ଼ି ଚାଲିଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟରେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ବୁଲିବା ବେଳେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଅନୁଭବ ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କୃଷକ ଓ କୃଷି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମନରୁ ଭୟ ଦୂର କରିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ଘଟାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ କଂଗ୍ରେସ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ମାନଙ୍କ

ପକ୍ଷରୁ ଗୋଟିଏ କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଢ଼ାଗଲା । ସେଥିରେ ମାଲତୀ ଚୌଧୁରୀ ଓ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦ୍ଵିବେଦୀ ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ରହିଲେ ।

ସେସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ବା ମୋରଲବନ୍ଦୀ ଅଞ୍ଚଳ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନ ଥିଲା ଏବଂ ଋତୁଜାତ ଗୁଡ଼ିକରେ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜାମାନେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦ୍ରଷ୍ଟ କରି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଏମାନଙ୍କୁ ହାତବାର୍ତ୍ତି କରିଥିଲେ । ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ରାଜା ଓ ଜମିଦାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସାମାନ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଯାଉଥାଏ । ନାନା ପ୍ରକାର କର-ଖଜଣା, ବେଠି-ମାରଣ, ଭେଟି-ଟିକସ ଇତ୍ୟାଦି ଭାବରେ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ହାସଲ କରାଯାଉଥିଲା । ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ଜୋର ଜୁଲମ, ଜୋରିମାନା, ଅପମାନର ସାମାନ୍ୟ ରହୁ ନଥିଲା । ଜମିଦାର ଓ ସାଆନ୍ତମାନଙ୍କ ଦାଣ୍ଡବାଟେ କେହି ପ୍ରଜା ଜୋତାମାଡ଼ି ବା ଛତା ଧରି ଯାଉପାରୁନଥିଲେ । ନିଜ ବାଡ଼ିରେ ଥିବା ଗଛର ଫଳ କିମ୍ବା ପୋଖରୀର ମାଛ ଉପରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଅଧିକାର ନଥିଲା । ଏହା ଥିଲା ଜମିଦାରଙ୍କର । ୧୯୩୪ ମସିହାରେ କଟକ ଟାଉନହଲରେ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ ଆୟୋଜନ କରାଗଲା । କେତେକ ଯୁବ ଚାଷୀ ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଶସ୍ୟହାନୀ ଘଟିଲେ ସରକାର ଖଜଣା ଟଙ୍କାକେ ଚାରିଅଣା ଛାଡ଼ିବାର ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ନିୟମ ଥିବାରୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଥମେ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଓ ଭୟ ଦୂର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଚାଷୀ ସଭାମାନ କରିଦିଆଯାଇଥିଲା । ଯେତେ ରାଜସ୍ୱ ଛାଡ଼ର ଦାବା କରି ଛପା ନିବେଦନ ପତ୍ରରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷଖତ ସଂଗ୍ରହ କରାଗଲା ତାକୁ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା ଓ ଗାଁଗାଁରେ କୃଷକ ସଂଘମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଏ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀଙ୍କର ଅବଦାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିମ୍ନ ।

ମୋରରବନ୍ଦୀ ଅପେକ୍ଷା ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ । ସେଠାରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଶୋଷଣ ସାମାନ୍ୟ ଚପିଥାଏ । ମାତ୍ର କଂଗ୍ରେସ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବେ ଗଡ଼ଜାତ ବ୍ୟାପାରରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରୁନାଥ । ଏ ପରିସ୍ଥିତିରେ ମାଲତୀ ଦେବୀ, ନବବୀରୁ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବାମପତ୍ନୀ ଯୁବବାହିନୀ ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରି ରାଜାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ଗୁଡ଼ିକରେ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରର ଲୋମ ହର୍ଷକ କାହାଣୀ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବା ଲୋକର ମନରେ ଭୟଜାତ କରେ ।

ମୋରଲବଦୀ ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷକ ସଙ୍ଗଠନର କାହାଣୀ ଡେକାନାଲର ଲୋକଙ୍କ
କାନରେ ପଡ଼ିଲା । ଡେକାନାଲର କେତେକ ସାହସୀ ଯୁବକ ଲୁଚି ଛପି ମୋରଲବଦୀର

କୃଷକ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଡେକାନାଜର କାହାଣୀ ଶୁଣିବା ପରେ ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧିମାନ ନବବାହୁ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧ ଓ ୨ ତାରିଖରେ ଡେକାନାଜ ଓ କଟକର ସାମାନ୍ତ ବର୍ତ୍ତା ଡେନାପୁରଠାରେ ଏକ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ ଡକାଇଲେ । ସେ ସଭାକୁ ଡେକାନାଜ ରାଜ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର କୃଷକ ଆସିଥିଲେ । ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଡେକାନାଜ ପ୍ରଜା ମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରାଯିବା ବିଷୟରେ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଜାଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ସମ୍ମିଳନୀର ଖବର ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଅତ୍ୟାଚାରିତ ପ୍ରଜାକୁ ନାତି ଉଠିଲେ । ଡେନାପୁର ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଲୁଚି ଲୁଚି ଡେକାନାଜ ଭିତରେ ପଶି ପ୍ରଜା ମଣ୍ଡଳ ସଙ୍ଗଠନ କରିବା କାମରେ ଲାଗିଗଲେ । ରାତିରେ ଗାଁ ମାନଙ୍କରେ ସଭା ହୁଏ । ସକାଳ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଦ୍ଧରେ ମୁଡ଼ିଧରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଆମ୍ଭ ଗୋପନ କରନ୍ତି । ମାଳତୀ ଦେବୀ, ଭଗବତୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ (ଯେ କି ଓଡ଼ିଶାରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ରୂପେ ପରିଚିତ) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମୀମାନେ ଏହି ଭାବରେ ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକରେ ସଭା ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଗଢ଼ି ଚାଲିଲେ । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ ଡେକାନାଜର ଗୋଟିଏ ଅତି ଆତ୍ମଚରାଣ ଗ୍ରାମ ମାଣିକମାରାଠାରେ ସଭା ହେଲା । ମାଳତୀଦେବୀ, ଭଗବତୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରମୁଖ ସେ ସଭାରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଲେ । ସେହି ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ ଡେକାନାଜ ଗଡ଼ରେ ରାଜା କେତେକ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ନେତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ ଓ ବନ୍ଧୁକ ସଙ୍ଗୀନ ମାଡ଼ରେ କେତେକଙ୍କୁ ଆହତ କଲେ । ଗଡ଼ରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ରାତିରାତି ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକୁ ଖବର ଦେଲେ । ଗଡ଼ରେ ପଶି ରାଜା ଆକ୍ରମଣର ଜବାବ ଦେବାପାଇଁ ରାଜାରାଜି ଖବର ବିଜୁଳି ବେଗରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଡେକାନାଜ ରାଜ୍ୟର ତିନି ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଚାଶ ହଜାରରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ବ ପ୍ରଜା ଡେକାନାଜ ଗଡ଼ରେ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ଧରି ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଓ ରାଜାଙ୍କ ନଅର ଘେରାଉ କଲେ । ରାଜା ଭୟରେ ନଅର ଛାଡ଼ି ପଳାୟନ କଲେ । ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ନେତାମାନେ ବିପ୍ଳବାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ ଶୃଙ୍ଖଳିତଭାବରେ ସଙ୍ଗଠନ କରି ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ କହି ଫେରାଇ ଦେଲେ ।

ତା'ପରେ ଡେକାନାଜରେ ଚାଲିଲା ଭୟଙ୍କର ଦମନନୀକା । ରାଜାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସରକାରୀ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ମେଜର ବେଜଲଗେଟ ଫୌଜଙ୍କ ସହ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଘରଦ୍ବାର ଭାଙ୍ଗି ଲୁଟ ଡରାଜ ଚାଲିଲା । ଶହ ଶହ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଲା । ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ମାଡ଼ ମାରି ଅକର୍ମାଣ୍ୟ କରି ଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର ଡେକାନାଜର ପ୍ରଜାମାନେ ଦବି ନ ଯାଇ ସବୁ ପ୍ରକାର ଦମନକୁସାହସର ସହିତ ସାମନା କଲେ । ବାକି ରାଉତ ଭଗିନ୍ଦ୍ରୋଟ ପିଲାର ସାହସ କାହାଣୀ ତ ଆଜି ବିଶ୍ବ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ

ସାରିଛି । ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଭୟ ନକରି ମରଣ ସମ୍ମୁଖୀନହେବାର ସାହସ ଓ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଜାମାନେ ନବ ବାବୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ହିଁ ପାଇ ପାରିଥିଲେ ।

କ୍ରମଶଃ ବଣ ନିଆଁ ଭଳି ପ୍ରଜମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତକୁ ବ୍ୟାପିଗଲା । ତାଳଚେରରେ ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ଏବଂ ଏଥିରେ ବହୁ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ହରାଇ ଥିଲେ । ପରିସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଅବଗତ କରାଇ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ା ଯାଇଥିଲା । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଲୋକେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସନ୍ତୁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରାମର୍ଶ ଦେବାରୁ ହଜାର ହଜାର ତାଳଚେରବାସୀ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲେ ଏବଂ ଅନୁଗୋଳ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୋଶଳା, ପାଣିଓଳା, ପଣ୍ଡୁଆ, ବୁଢ଼ାପଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି କ୍ୟାମ୍ପରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଘର କରି ମାସ ମାସ ଧରି ରହିଥିଲେ । ଅନୁଗୋଳ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ମଝିଜାଗା । ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଟାପୁଟିଏ ଭଳି ଏହା ଏକ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳ । ଏଠାରେ ରହି ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ସୁବିଧାଜନକ ହେବ ବୋଲି ବିଚାର କଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଗିରିଜା ଭୂଷଣ ଦତ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଭୀକ ଜାତୀୟବାଦୀ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରଙ୍କର ଅନୁଗୋଳରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡିଏ ଜମି ଓ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଘର ସେ କିଣିଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ରହି ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନର ପରିଚାଳନା କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କ୍ରମେ ଠକ୍କର ବାପା ଅସ୍ଥାୟୀ କ୍ୟାମ୍ପରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କପାଇଁ ଭୋଜନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ରମାଦେବୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ନାରୀ କର୍ମୀ ଏହି ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଅରଥାନ ଓ ସେବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସାନଝିଅ କୃଷ୍ଣା ମାତ୍ର ଦୁଇମାସର ଶିଶୁ । ତାକୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଛର ତଳରେ ଲୁଚା ଦୋଳିରେ ଝୁଲାଇ ଦେଇ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥିରେ ତାଳଚେର ଆନ୍ଦୋଳନର ସମାଧାନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଉଦ୍‌ବାସ୍ତୁମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରି ଯାଇଥିଲେ । ଢେଙ୍କାନାଳ, ତାଳଚେର, ନାଳଗିରି, ରଣପୁର, ନୟାଗଡ଼ ଆଦି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅପଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ତା'ର ସୂତ୍ରଧର ଥିଲେ ନବବାବୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀ । ପ୍ରଜା ମଣ୍ଡଳର କର୍ମ କର୍ତ୍ତାମାନେ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଙ୍କଠାରୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସାହାଯ୍ୟ, ସହଯୋଗ, ପରାମର୍ଶ ଓ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ନୀଳଗିରି ଥିଲା ପ୍ରଥମ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ଯାହାକି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତ ରାଷ୍ଟ୍ର ସହିତ ମିଶିଥିଲା । ଏହା ପଛରେ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ନବବାବୁଙ୍କ ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସଙ୍ଗଠନ ଶକ୍ତି । ୧୯୪୭

ନଭେନ୍ଦ୍ର ୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ନୀଳଗିରି ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ରାଜଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳର ଲୋକ ଶକ୍ତିର ଶତ୍ରୁଆଦି ତାପ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ଵାରା କୃତନୈତିକ ବିଚୟ ହାସଲ କରା ଯାଇଥିଲା ଓ ବିନା ସଂଘର୍ଷରେ ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ଶାସନ କ୍ଷମତା କାଢ଼ି ନିଆଯାଇଥିଲା । ସାରା ଭାରତରେ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ମିଶ୍ରଣ ପାଇଁ ଏହା ବାଟ ଫିଟାଇ ଥିଲା ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ତାଳଚେରର ସ୍ଵାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ୍ଵର ପ୍ରଧାନଙ୍କର ଏକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ବିବରଣୀ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ । ତାଳଚେର ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ମଦନ ମୋହନ ପ୍ରଧାନ ଓ ଆଉ କେତେ ଜଣ ସଂଗ୍ରାମୀଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ଫାଶୀଦଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ଏକ ସୁପରିକଳ୍ପିତ କ୍ଷତ୍ରଯନ୍ତ୍ର କରାଯାଇ ମକଦ୍ଦମା ଚଳୁ କରାଯାଉଥାଏ । ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ ରାଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହିଁ ଥିଲା ଆଇନ୍ ଏବଂ ତାଙ୍କ ମନୋନୀତ କୋର୍ଟର ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ଅଦାଲତରେ ଅପିଲ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ନଥିଲା । ତେଣୁ ଏ ମକଦ୍ଦମାର ଅଭିଯୁକ୍ତ ମାନଙ୍କୁ ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲା । ଫାଶୀ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ‘ଅରଟିଏ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଚାହୁଁ’ ବୋଲି ସେମାନେ ଜେଲକୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଗଣେଶ୍ଵର ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଗଣେଶ୍ଵରଙ୍କଠାରୁ ଏ ଖବର ପାଇଲା ପରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଅଧୀର ହୋଇ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ନଈ ନାଳ ପାରି ହୋଇ ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଦିନ କୋର୍ଟରେ ହାଜର ହେଲେ । ଫାଶୀ ଆଦେଶର ରାୟ ଦେବାକୁ ସଜବାଜ ହେଉଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବା ପରେ ତାଙ୍କର ଭାବାନ୍ତର ଜାତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେ ନିଜର ରାୟ ବଦଳାଇ ସଂଗ୍ରାମୀ ମାନଙ୍କୁ ଫାଶୀ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦେଶ ପ୍ରେମ ଓ ସଂଗ୍ରାମୀ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବାହ୍ୟ୍ୟ ଦେଖି ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରଶାସକଙ୍କ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ତରଳି ଯାଇଥିଲା ।

୧୯୪୨ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୮ ତାରିଖ । ବୟେରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ଅଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ବୈଠକ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ କର ବା ମରର ଡାକରା ଦେଲେ । ଏହାଥିଲା ସ୍ଵାଧୀନତା ପାଇଁ ଶେଷ ସଂଗ୍ରାମର ସଂକଳ୍ପ । ବୟେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ନେତାମାନେ ସେଇ ବୟେରେ ହିଁ ଗିରଫ ହୋଇଗଲେ । ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ ଓ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦ୍ଵିବେଦୀ ମଧ୍ୟ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗିରଫ ନ ହୋଇ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତା ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ କୁଚି ରହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବାକୁ ସେମାନେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ କୁଚି କୁଚି ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଫେରି ଆସିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପହଞ୍ଚି କଟକ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସଡ଼କ ବାଟ ଛାଡ଼ି ନଦୀ-ନାଳ, ଜଙ୍ଗଲ ପାରି ହୋଇ ଏକ ଘୋର ବର୍ଷା ରାତିରେ ସେମାନେ କାଠଯୋଡ଼ି ପାରି ହେଲେ ଓ

କଟକ ଭିତରେ ପଶିଲେ । ଅଗଷ୍ଟମାସ । ଝଡ଼ବର୍ଷଣ ଅନ୍ଧାର ରାତି । ବର୍ଷାରେ ଡିକି କୁଡ଼ୁକ୍ରୁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ପୁତ୍ର ପ୍ରତିମା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଶୀତରେ ଥରୁଥାନ୍ତି । ଭରା ନଈର ପ୍ରଖର ସୁଅରେ ସତେକି ଦୋକି ଖେଳୁଥାଏ ହୁଲି ତଙ୍ଗାଟି । ଉବେଳେ ତୁବେଳେ ହେଉଥିବା ସେହି ତଙ୍ଗାରେ ବସି ପ୍ରାଣଭରା ସଙ୍ଗାତ ନିର୍ଭୟରେ ଗାଉଥାନ୍ତି ମାଳତୀଦେବୀ । ସେ ଗାଉଥାନ୍ତି କାଜି ନଜରୁଲ୍‌ଙ୍କର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିତାରୁ :

“ଦୁର୍ଗମ ଗିରି କାନ୍ଦାର ମନୁ ଦୁଷ୍ଟର ପାରାବାର ହେ
ଲାଘିତେ ହବେ ରାତ୍ରି ନିଶିଥେ ଯାତ୍ରାରା ହୁସିଆର”

ଅସୀମ ସାହସ ଓ ଦୂରନ୍ତ ଦେଶ ପ୍ରେମ ନଥିଲେ କେତେ ଜଣ ସେପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଗୀତ ଗାଇ ପାରିବେ ?

କଟକରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେ ଆଉ ଅଧିକ ସମୟ ପୋଲିସ ଆଞ୍ଚୁରୁ ନିଜକୁ ନୁହାଇ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗିରିଫ ହୋଇ ଜେଲକୁ ଗଲେ ଓ ଅଟକ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ୧୯୪୫ ଏପ୍ରିଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଲେ । ଏହି ଭାବରେ ତିନି ତିନି ଥର ସେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିଥିଲେ ।

ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ ହେଉଛି ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦୁଇଟି ମାନସ ସନ୍ତାନ । ସବାତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ରୂପରେଖ ନେଇଥିବା ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ ଏଇ ଦୁଇଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାଧ୍ୟମରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ପରିକଳ୍ପନା । ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ ସ୍ଥପତି ତଥା ତାଙ୍କର କନ୍ୟାପ୍ରତିମା କିରଣଲେଖା ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ବାଜି’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ନୁମାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ରୂପ ନେଇଥିଲା କଟକ ଜେଲରେ । ଡେକାନାଲ, ତାଳଚେର, ନୟାଗଡ଼, ଗଣପୁର ଆଦି ଅନ୍ଧାରାମୂଳକରେ ଜେଲ ଭିତରେ ଥିବା ଅଗଣିତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ବୀରକର୍ମୀଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କର ଛବି ସଦାସର୍ବଦା ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳାନ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଅଥୟ କରି ପକାଉଥିଲା । ତେଣୁ ୧୯୪୫ ମସିହା ମଇମାସ ପହିଲାଦିନ ସେ କଟକ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବା ପରେ ପରେ ସେଇଦିନ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧାସଦ୍ଧ କର୍ମୀ କଣ୍ଠୁରୀଚରଣ ମଳିକ ଏବଂ ନିଜର କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ତିନୁକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଏବଂ ଶାଶୁଙ୍କ ଠାରୁ କିଛି ରସଦ ନେଇ ସେ ଅନୁରୋଚସ୍ତ ଗିରିଜା ଭବନକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ । ସେଠାରୁ ସାଥୀରେ କଣ୍ଠୁରୀ ଏବଂ ଛଅ ବର୍ଷର ସାନଝିଅ ତିନୁକୁ ଧରି ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି ଡେକାନାଲ ଓ ତାଳଚେର ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀଜୀବନ କଟାଉଥିବା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଶଙ୍ଖୋଜିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବୁଝିଲେ । ଚାରିମାସ କାଳ ସେ ଝିଅକୁ ଧରି ଗିରିଜା ଭବନରେ ରହିଲେ । କଣ୍ଠୁରୀ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ଥାଆନ୍ତି । ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାରିଦାର ବାବାଜୀ ଭାଇ (ବଳଭଦ୍ର

ମିଶ୍ର) ମଧ୍ୟ କାନ୍ଦା ସଙ୍ଗେ ଛାୟାଭଳି ପାଖରେ ଥାନ୍ତି । ପାଖରେ ତ ପରସା ପତ୍ର ନଥାଏ । ତେଣୁ କଟକରୁ ଆଣିଥିବା ଚାଉଳ ଏବଂ ବାଡ଼ି ବଗିଚାରେ ହୋଇଥିବା ପୋଇ, ଭେଣ୍ଡି ଓ ଫୁଟି କାକୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି କୁକରରେ ସିଝାଇ ଚାରିମାସ ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟିଲା । ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ବେଳକୁ ନବବାବୁ ଓ ସାରଙ୍ଗଧର ବାବୁଙ୍କ ସମେତ ଅନ୍ୟକର୍ମୀମାନେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେଲେ ଏବଂ କଟକ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନରେ କର୍ମୀ ସମ୍ମିଳନୀ ହେଲା । ମାଳତୀଦେବୀ ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟୀର ସଭାନେତ୍ରୀ ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ନବବାବୁ ଓ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ଗିରିଜା ବୁଦ୍ଧିଶୀଳ ଦେବ ଜର୍ମି ଉପରେ ଗଡ଼ଜାତ ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀଥିବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସୁବିଧାରେ ଥିବା ସଂଗ୍ରାମୀ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ ଖୋଲିବାର ଯୋଜନା କରି ସେହି କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ । ଶହାଦ ବାଳକ ବାଜିରାଉତର ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ନାମ ରଖିଲେ ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ରମାଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବରୀ ସେବାଘରର ତାଲିମ ପ୍ରାପ୍ତ ନିର୍ଭୀକା ଝିଅ କିରଣବାଳା ରାୟ (ପରବର୍ତ୍ତିକାଳରେ କିରଣଲେଖା ମହାନ୍ତି) ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସାଥରେ ଜେଲରେ ଥିଲେ । କିରଣଙ୍କ ଉପରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ଛାତ୍ରାବାସ ଆରମ୍ଭରେ ତାଙ୍କୁ ତକାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ବଡ଼ଝିଅ ଉତ୍ତରା ମଧ୍ୟ ଆସି କିରଣଙ୍କ ସାଥରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଅନୁରୋଧ ଓ କଟକ ସହରରୁ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ ଚାଉଳ, ଜମାପତ୍ରା, ବିଛଣା ଚଦର, ବାସନ କୁସନ ଆଦି ମାଗି ନିଅନ୍ତି । ଏର ଭାବରେ ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଛାତ୍ରାବାସର ପିଲାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା । ପାଠପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗ୍ରାନ୍ଥାଳୟ ପରିକଳ୍ପିତ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳନ କରାଯିବ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । ତେଣୁ ଜଣେ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ ପଠାଇବା ପାଇଁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ଗୋପବାବୁଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ । ଗୋପବାବୁ ରଷିବେହେରାଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । ରଷିଭାଇ ଆସିବା ପରେ ପରିବେଶ କର୍ମ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅଜ୍ଞା(ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ)ଙ୍କ ରହିବା ପାଇଁ ଏକ ଚାଳଘର (ଅଜ୍ଞାକୁଟୀର) ଏବଂ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଚାଳପତ୍ରର ଗମ୍ଭୀରାକୃତି ଘର(ନୁମା କୁଟୀର) ତିଆରି ହେଲା ଏବଂ ବାଡ଼ି ବଗିଚା ହସି ଉଠିଲା । ପରିଶେଷରେ ୧୯୪୫ ମସିହା ମଇମାସ ୧୦ ତାରିଖ ଦିନ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ମଧ୍ୟରେ ଛାତ୍ରାବାସ ଉଦଘାଟିତ ହେଲା ।

ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥିବା ଗତାନୁଗତିକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସମେତ ବହୁମନୀଷୀ ପସନ୍ଦ କରୁ ନଥିଲେ । ଏ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସହିତ ଭାରତୀୟ ଜୀବନ ବା ଆଦର୍ଶର କୌଣସି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଜୀବନ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ଏକ ନୂତନ ଧରଣର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଚଳନ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ।

ସ୍ଵାଧୀନତା ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ବଙ୍ଗଳାରେ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ପଞ୍ଜାବରେ ସ୍ଵାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଭକ୍ତି ଆହୁରି ଅନେକ ନିଜ ନଜ ଚିନ୍ତାଧାରା ନେଇ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏ ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ବିଚାର କରିବା ପରେ ଭାରତ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ଏକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ବିଚାରକୁ ବିନୋବାଜୀ, ଆର୍ଯ୍ୟନାୟକମା, ଜାକୀର ହୁସେନ ପ୍ରଭୃତି ଶିକ୍ଷାବିତମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏ ବିଚାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଚିତ ମନେ ହେଲା ଏବଂ ତହିଁରୁ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଜନ୍ମନେଲା । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଓ ନବବାବ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥକ ଥିଲେ ।

ତେଣୁ ଉଭୟେ ବାଜି ରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କୃଷି, ସୂତା କଟା, ଲୁଗାବୁଣା, ବଜେଜଳାମ, ମିଷ୍ଟାକାମ, ଇତ୍ୟାଦି ଧନ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏଥିସହ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ସଙ୍ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ଚାରୁ କଳା ଆଦି ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏବଂ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଆଦର୍ଶକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ କରିଥିବା ମାଳତୀଦେବୀ ବାଜିରାଉତଛାତ୍ରାବାସରେ ଶିକ୍ଷା ସହିତ କଳା ଏବଂ ମୌଳିକ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ସୁନ୍ଦର ସମନ୍ୱୟ ଘଟାଇଥିଲେ । ଏଇଠି ମାଳତୀ ଦେବୀରୁ ସେ ‘ନୁମା’ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ ଉତ୍ତରା ଶୈଶବରେ ତାଙ୍କୁ ‘ମିନୁ ମା’ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ନପାରି ‘ନୁମା’ ଡାକୁଥିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ତାଙ୍କ ନିକଟ ସଂପର୍କୀୟ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ସେହି ନାମରେ ସମ୍ବୋଧନ କଲେ । ନବବାବୁଙ୍କ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ମାଳତୀଦେବୀ ଓ ନବବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଅନୁଗୋଳଠାରୁବାର ମାଲଲଦୂର ଚଂପୈମୁଣ୍ଡା ନାମକ ଜଙ୍ଗଲ ଘେରାସ୍ଥାନରେ ଗଢ଼ା ହେଲା ଉତ୍ତର ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ “ଜୀବନ ବିଦ୍ୟାଳୟ” । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଛାତ୍ର, ବର୍ତ୍ତମାନର ସୁନାମଧନ୍ୟ ଲେଖକ ଓ ଚିନ୍ତକ ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତରଂଜନ ଦାସ ସେଇଠି ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । କିଛି ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ସମନ୍ୱିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିକ ବେଶ ଭଲ ଚାଲିଥିଲା ।

ନବବାବୁଙ୍କର ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଏତେ ଅଧିକ ଆଗ୍ରା ଥିଲା ଯେ ରାଜସ୍ୱମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ଛାଡ଼ିବାପରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗଠକ ଭବିଷ୍ୟୋପାୟ ଛୋଟ ଚାକିରୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ପତି ପଦ୍ମା ଉଭୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନ୍ତତଃ ନିଜ ସଂସ୍ଥାରେ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅସହଯୋଗରୁ ତାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

୧୯୪୬ ମସିହା । ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆସନ ପ୍ରାୟ । ଭାରତ ବିଭାଜନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ନୂଆଖାଲି ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦୁ

ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗା ଓ ହଣାକତା ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ସେତେବେଳକୁ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ନେତା ଭାରତର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ବ ନେବା ବିଚାରରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦଙ୍ଗାଯୋଗୁ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ନିଜେ ଏକାକୀ ନୂଆଖାଲି ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ଗାଁକୁ ଗାଁ ପଦଯାତ୍ରାରେ ଯାଇ ଶାନ୍ତିସ୍ଥାପନା କଲେ । ସଙ୍ଗରେ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅତି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସହଯୋଗୀ ଗୁଜୁରାଟର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଶ୍ରୀ ଅମୃତଲାଲ ଠାକର (ଠାକର ବାପା) । ଝବର ପାଇ ମାଳତୀଦେବୀ ମଧ୍ୟ ନୂଆଖାଲିରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପଦଯାତ୍ରାର ଆଗୁଆ ବାହିନୀରେ ରହି ତାଙ୍କର ରହଣୀସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିବାର ଦାୟିତ୍ବ ନିଜେ ନିଜେ ନେଇଗଲେ । ସେ ଥିଲେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଝିଅ ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେମାନଙ୍କ ସହ ସେ ଭାବ ବିନିମୟ କରିପାରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ଉରେଜନମୁକ୍ତ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆଗ୍ରହ, ସାହସ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକତା ଦେଖି ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ଏହିକାମ କରିବାପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ମାଳତୀ ସ୍ବଭାବତଃ ଥିଲେ ଅତିଚଞ୍ଚଳ ଏବଂ ଏଇ କାମ ସବୁ ସେ ତୋଫାନ ବେଗରେ କରୁଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅତି ସ୍ନେହରେ ତାଙ୍କ ନାଁ ଦେଇଥାନ୍ତି ‘ତୋଫାନୀ’ । ଠାକର ବାପା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କାମକୁ ବହୁତ ତାରିଫ କରୁଥାନ୍ତି । ଠାକର ବାପା ଅଖିଳ ଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ହରିଜନ ଓ ଆଦିବାସୀ କାମର ଦାୟିତ୍ବରେ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦିବାସୀ କାମ ହାତକୁ ନେବାପାଇଁ ସେ ମାଳତୀଦେବୀଙ୍କୁ ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଥିଲେ ।

ମାଳତୀଦେବୀ ନୂଆଖାଲିରେ ଗସ୍ତ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ତାଙ୍କୁ ଭାରତୀୟ ସମ୍ବିଧାନ ପ୍ରଣୟନ ସଭାର ସଦସ୍ୟାଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲେ । ଏହି ସଭାର କିଛି ବୈଠକରେ ଅବଶ୍ୟ ସେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଇନ ବିଶାରଦମାନେ ଯେଉଁଭାବରେ ସମ୍ବିଧାନର ରୂପ ଦେଉଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ବୁଦ୍ଧ କରି ପାରିନଥିଲା । ଭାରତର କୋଟିକୋଟି ନିରାଶ କଳାକର ଦୃଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ନାଟିଯାଉଥିଲା । ସେ ସମ୍ବିଧାନପ୍ରଣୟନ ସଭାରୁ ଉସ୍ତୁଫା ଦେଇଦେଲେ ଏବଂ ଆଦିବାସୀ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୋଜିତ ହେବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ ।

୧୯୪୮ ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ଜଣେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସାଂପ୍ରଦାୟିକତାବାଦୀର ଗୁଳିଚୋଟରେ ଜୀବନ ଜନକ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ନିଧନ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରକୁ ଚହଲାଇ ଦେଇଥିଲା । ଏହାର ଦାଗ ନ ଲିଭୁଣୁ ସେହିବର୍ଷ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ୧୮ ବର୍ଷ ବୟସର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ବିନାୟକ ସ୍ବେଚ୍ଛାକୃତ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲା । ଅସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ସେ ଏହି ଦାରୁଣ ଧକ୍କାକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ମାତୃ ହୃଦୟର ଅସରନ୍ତି ସ୍ନେହ ସଂଭାରକୁ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶତଶତ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ

ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାଜିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ ଜୀବନ୍ତ ଓ ରୁଷିମନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଏହି ବର୍ଷ ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୨୪ ତାରିଖ ଦିନ ୦୯ର ବାପାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ କଟକ ବାଖରବାଦ ଘରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏକବୈଠକରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦିବାସୀ ଏବଂ ଅନୁଲତ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଭିତରେ ଜାମ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନ କରାଗଲା । ମାଳତୀଦେବୀ ସେତେବେଳେ କୃଷକ ପତିକାରେ ‘ନବଜୀବନ’ ଶିରୋନାମାରେ ଏକ ଧାରାବାହିକ ଲେଖା ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଅନୁଷ୍ଠାନଟିର ନାମ ‘ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ’ ଦେବାକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ଓ ସମସ୍ତେ ନାଁଟିକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପ୍ରଥମ ସଭାପତି ହେଲେ ସାରଙ୍ଗଧର ଦାସ ଓ ସଂପାଦକ ରହିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ । ମାଳତୀଦେବୀ ରହିଲେ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ । ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ, ଉତ୍ତତତନ୍ତ୍ର ମହାନ୍ତି, ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା, ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ଶଶ୍ୱରଲୀଳ ବ୍ୟାସ, ବିଶ୍ୱନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରମାଦେବୀ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଏହାର ସଦସ୍ୟ ରହିଲେ । ଏହାର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅନୁଗୋଳଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ।

ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ ସେବା ଓ ସଂଗ୍ରାମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେବା ଓ ଶିକ୍ଷାର କାମ କରିଛି । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଷ୍ଟ୍ରାଘାତର କୌଣସି ସୁବିଧା ନଥିଲା, କୋରାପୁଟ, ପୁଲବାଣୀ, ଗଞ୍ଜାମମାଳ, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, ଡେଙ୍କାନାଳ କେଉଁଝରର ଅଗମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଘେରା ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ ଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ସତ୍ୟ ମଣିଷର ପାଦ ପଡ଼ି ନଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ଅନାହାର ଓ ରୋଗରେ ଆଦିବାସୀ ସମାଜ ଘାଣି ହୋଇଥିଲା, ସାହୁକାର, ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ତଳିଆ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦାଉରୁ ଟ୍ରାହି ଟ୍ରାହି ତାଙ୍କ ଛାଡ଼ୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳର କର୍ମୀମାନେ ହିଁ ହିଁସ୍ର ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କ ନିର୍ଭୟ ବିଚରଣ ସ୍ଥଳୀ ଏହି ବିପଦଶଙ୍କୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରି ଆଦିବାସୀଙ୍କ ସେବା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି, ସାହସ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ହେଉଥିବା ଅନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଲଢ଼ିଛନ୍ତି । ଏଯାବତ ସେମାନଙ୍କ ସାଥରେ ଜଣେ ହୋଇ ଅନବରତ କାମ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ମାଳତୀ ଦେବୀ ହିଁ ଥିଲେ ଏ କାମର ସ୍ୱରୂପର, ପ୍ରେରଣାଦାତ୍ରୀ ।

କର୍ମୀ ତିଆରୀ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ନିଜସ୍ୱ ବିଚାର ଥିଲା । ବିଧବା, ପରିତ୍ୟକ୍ତା ମହିଳାମାନଙ୍କୁ ହିଁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ନିଜର କର୍ମୀ ଭାବରେ ବାଛି ଥିଲେ । ନିଜସ୍ୱ ବୈପ୍ଳବିକ ଅଥଚ କଳାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଲେ । ହାତେ ଓଢ଼ଣାଟାଣି

ଆସିଥିବା ପଲ୍ଲୀବଧୂ ଅଥବା ଖଣି ଖାଦାନରେ ପେଟ ପୋଷୁଥିବା କର୍ମଚୀବା ମହିଳା ତାଙ୍କର ହାତର କାଉଁରି ସର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଖର ସଂଗ୍ରାମୀ ତଥା ବାଗ୍ମୀ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ହସ୍ତକର୍ମ ଶିଳ୍ପୀ ତଥା ଦକ୍ଷ କର୍ମୀ ପାଲଟିଗଲେ । ଏମାନେ ଦୁର୍ଗମ ସମସ୍ୟାବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେ ବି ଏକାକିନୀ ସେବାକାମ କରୁଛନ୍ତି । ସାହୁକାର, ବ୍ୟବସାୟୀ, ପୋଲିସଙ୍କ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏବେ ବି ଲଢୁଛନ୍ତି । ଏସବୁ ପଛରେ ରହିଛି ନୁମାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ତାଲିମ ।

କୋରାପୁଟରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା ବିରସ 'ୟଜ୍' ରୋଗ ଏବଂ ଫୁଲବାଣୀରେ କୁଷ୍ଠରୋଗ । ଆଖିରେ ନ ଦେଖିଲେ ତାର ବିଭବତା କଳ୍ପନା କରି ହେବ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱନାଥ ଆଜ୍ଞା (ପଟ୍ଟନାୟକ) ଏ ବିଷୟରେ ନୁମାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ମାତ୍ରେ ନୁମାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ତଃ ନିର୍ମଳ ଦାସଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ନବଜୀବନମଣ୍ଡଳର କର୍ମୀମାନେ କୁଷ୍ଠ ଓ ଯଜ୍ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ରୋଗ ପାଇଁ ଔଷଧ ମିଳୁନଥିଲା । ନୁମା କଲିକତାରୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଔଷଧ ମଗାର ଚିକିତ୍ସା କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । କର୍ମୀମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର ସେବା ଫଳରେ ଏହି ରୋଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଥିଲା । ଅଳ୍ପ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବା ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ ଅପା ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟା ଥିଲେ । ୧୯୬୪ରେ ରାଉଲକେଲା ଓ ଆଖ ପାଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭୟଙ୍କର ସାମ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗା ଘଟିଥିଲା । ପଦ୍ମଚୋଲି ଗାଁର ସମସ୍ତ ମୁସଲମାନ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଙ୍ଗାରେ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା । ଅନାଥା, ଅସହାୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନ ପୁତ୍ର ହରା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାହସ ଓ ସ୍ନେହ ଦେଇ ଅଭିଧାନ କରାଇବାରେ ଖୁଲଣା ଅପା ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ବୋହୂ ଏକାକିନୀ ମୁସଲମାନ ବନ୍ଧିରେ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଦୀର୍ଘ ଅଠର ବର୍ଷ କାଳ ରହି ହିନ୍ଦୁ, ଆଦିବାସୀ, ମୁସଲମାନ ଭେଦଭାବ ଦୂରକରି ଶାନ୍ତି ମୌତ୍ରୀ ଓ ଏକତାର ବାତାବରଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିଥିଲେ । କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଧରାଯାଉଥିବା ଫୁଲବାଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅତି ଦୁର୍ଗମ ବେଳାଘର ଅଞ୍ଚଳରେ କାମ କରୁଥିବା ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାମଣୀ ସାହୁ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଧୋବେନ୍ଦ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଆଦିବାସୀ ଓ ହରିଜନଙ୍କ ଉପରେ ସାହୁକାର, ପୋଲିସ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗର ତଳିଆ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ଆସିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିକାର କରି ନାନା ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ ପଛକେ, କେବେ ନିଜ କାମରୁ ଓହରି ଯାଇ ନଥିଲେ । କେନ୍ଦୁଝର ଖଣି ଅଞ୍ଚଳରେ କେବଳ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନି ମୂଲିଆ କାମ କରୁଥିବା ଆଦିବାସୀ ଝିଅଟିଏ ନୁମାଙ୍କଠାରୁ ତାଲିମ ପାଇବାକୁ ଆସି ଆଜି ସେ କେବଳ ଲେଖା ପଢ଼ା ଜାଣନ୍ତି ତା ନୁହେଁ ଓଡ଼ିଆ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଉଭୟ ଭାଷାରେ ଅନର୍ଗଳ ବକ୍ତୃତା ଦିଅନ୍ତି । ବଡ଼ବିଲ ଖଣି ଅଞ୍ଚଳର ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ସେବାରେ ସେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ନୁମାଙ୍କ ହାତଗଢ଼ା ଏହି ଆଦିବାସୀ ଝିଅ ତୁଳସୀ ମୁଣ୍ଡା ଭାରତ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ଉପାଧି ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଗଞ୍ଜାମର ଦୁର୍ଗମ

ଅଞ୍ଚଳରେ କାମ କରୁଥିବା ସୀତାବାଳା ଚୁଡ଼ୁ ଏବଂ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବିଧବା ଝିଅ ସବିତା ସାହୁ ସେଠା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ କୁସଂସ୍କାର ଦୂରକରିବା ଦିଗରେ ଏବେ ବି କାମ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ମଦ ରାନ୍ଧିବା ବଦଳରେ ଖଜୁରୀଗୁଡ଼ ରାନ୍ଧିବା ଶିଖାଇଛନ୍ତି । ମୁଠାଦାରୀ ପ୍ରଥା ଓ ଗୋତିପ୍ରଥା ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଏହାର ଅବସାନ ଘଟାଇଛନ୍ତି । କୋରାପୁଟ ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁଠାଦାରମାନେ ଥିଲେ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ଜମିଦାରଙ୍କ ଭଳି ଅତ୍ୟାଚାରୀ । ଲୋକଙ୍କୁ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତ ନାନା ପ୍ରକାର ବେଠି ଖଟାଉଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ପ୍ରକାର ଟିକସ ଆଦୟ କରୁଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲରୁ ଘାସ କାଟିଲେ ବା ଗାଈ ଚରାଇଲେ କିମ୍ବା ହାଟରେ ଜିନିଷ ବିକିଲେ ମୁଠାଦାରୀ, ଜଙ୍ଗଲପାନ୍ଥ, ହାଟପାନ୍ଥ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଗୋତି ପ୍ରଥା ଥିଲା ଆହୁରି ନିର୍ମମ । କୌଣସି ଲୋକ ଅଭାବରେ ବା ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ଧନୀ ଥିଲାବାଳା ସାହୁକାରଙ୍କଠାରୁ କରଜ ନେଲେ ସେ କରଜ ସୂଚିବା ଯାଏ ବିନା ଦରମାରେ ସାହୁକାର ଘରେ କାମ କରିଥାଏ । କରଜ ସୂଚା ପାଇଁ ସାରା ଜୀବନ ଗୋତି ଖଟି ମଧ୍ୟ ସେ ମରିଗଲା ପରେ ବାପର କରଜ ପାଇଁ ପୁଅ ମଧ୍ୟ ଗୋତି ଖଟେ । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର କର୍ମୀମାନେ ପୂର୍ବର ଅବିଭକ୍ତ କୋରାପୁଟ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ମାଳରେ ଏହି ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୋଧରେ ଲୋକଙ୍କୁ ସଙ୍ଗଠିତ କଲେ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ସରକାର ଆଇନ କରି ଏ ପ୍ରଥାର ବିନୋପ କଲେ । ଆଦିବାସୀ ବଣ ପାହାଡ଼ କାଟି ବାହାର କରିଥିବା ଚାଷ ଜମି ନାମକୁ ମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ବା ଟିକିଏ ମଦ ପାଣି ପିଆଇ ଦେଇ ସାହୁକାର ତାଠାରୁ ନେଇଯାଏ । ଏଇଭଳି ଭାବେ ସେ ସାରା ଜୀବନ ବହୁ ଚାଷଜମି ତିଆରି କଲେ ମଧ୍ୟ ଭୂମିହୀନ ରହି ଉପାସ ଭୋକରେ କାଳ କାଟିଥାଏ । ଏଇଭଳି ଏକ ହୃଦୟ ବିଦାରକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଉତ୍କଳ ନବଜାତନ ମଣ୍ଡଳର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର କର୍ମୀମାନେ ଯେଉଁ ବ୍ୟାପକ ଆନ୍ଦୋଳନ ସଙ୍ଗଠିତ କରିଥିଲେ ତାହା ସାରା ଦେଶକୁ ଚହଲାଇ ଦେଇଥିଲା ଏବଂ ଆଦିବାସୀ-ଜମି-ହସ୍ତାନ୍ତର-ନିରୋଧ ଆଇନ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।

ଭାରତରେ ଭୂ-ବିପ୍ଳବ ଓ ଗାନ୍ଧି କହିତ ଗ୍ରାମ ସ୍ୱରାଜ ଆଣିବା ପାଇଁ ବିନୋବାଜୀ ୧୯୪୧ ରେ ଭୂଦାନ - ଗ୍ରାମଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ସେଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ନବବୀରୁ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ୟାପକ ହେବା ଦିଗରେ ସମସ୍ତ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେଲେ । ୧୯୪୫ ରେ ବିନୋବାଜୀ ଓଡ଼ିଶା ପଦଯାତ୍ରା କରିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ବିଚିନ ରହଣି ସ୍ଥଳରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ଅବିଭକ୍ତ ଢେଙ୍କାନାଳ, ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଆଦି ଜିଲ୍ଲାର ଗ୍ରାମଦାନ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଶୋଷଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବଂ ବିଚିନ ରଚନାମ୍ବୁ

କାର୍ଯ୍ୟ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ ହାତକୁ ନେଇଥିଲା । ଏହାଛଡ଼ା ଖଦୀର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର, ମହିଳା ଓ ଶିଶୁ କଲ୍ୟାଣ, ପ୍ରୌଢ଼ ଶିକ୍ଷା, ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟାୟ ଗ୍ରସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚିଲିଫ କାମ ଇତ୍ୟାଦି ମଣ୍ଡଳର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଚାଲିଛି । ନବ ଜୀବନ ମଣ୍ଡଳର ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ କର୍ମୀମାନେ ପ୍ରଥମରୁ ସର୍ବୋଦୟ ବିଚାରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ରଚନାତ୍ମକ କାମ କରୁଥିଲେ ଏବଂ କରୁଛନ୍ତି । ସରଳ ଜୀବନଯାପନ କରି ସମାଜର ଦରିଦ୍ରତା ଓ ଅବହେଳିତ ଲୋକଗଣର ସେବା କରିବାକୁ ନିଜର ବ୍ରତ ମଣିଛନ୍ତି । ମଣ୍ଡଳର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟତଃ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ମିଳୁଥିବା ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନୁଦାନରେ ଚାଲିଥାଏ । ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ପାରିଶ୍ରମିକ ନେଇ କର୍ମୀମାନେ ମଣ୍ଡଳ ପାଇଁ ଯଥାରୀତି ନିଜର କାମ କରିଚାଲିଛନ୍ତି । ସୁନାମଧନ୍ୟା ସମାଜସେବୀ ତଥା ଲେଖିକା ପୃଥ୍ୱୀ ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣା ମହାରଣାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏମାନେ ‘ଦୀପଲକ୍ଷ୍ମୀ’ । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା, ସାହସ, ପ୍ରେରଣା ପାଇ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳର ଅଗଣିତ ନାରୀକର୍ମୀ ଦୁର୍ଗମ, ଅଶିକ୍ଷା, ଅଜ୍ଞାନର ଦୁର୍ଗମ ଅନ୍ଧାରୀ ମୂଳକରେ ନିଜକୁ ଡିକଟିକ କରି ଜାଣି ସେବା, ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହସର ଦୀପ ଏବେବି ଜଳାଇ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ନିଜର ଆଦର୍ଶ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଗାନ୍ଧିବାଦ ଓ ମାନ୍ଦବବାଦ (ବିଶେଷ କରି ମାଓବାଦ) ପରସ୍ପରର ପରିପୂରକ ବୋଲି ବିଚାରୁଥିଲେ । ଉଭୟେ ବସ୍ତୁତଃ ଗଭୀର ମାନବବାଦୀ ହିଁ ଥିଲେ । ହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ ନିଷ୍ପେଷିତଙ୍କ ପାଇଁ ଲଢୁଥିବା ମାନବବାଦୀଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୁହିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ନେହ ଓ ସମ୍ମାନ ଭରି ରହିଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ଅହିଂସାଠାରୁ ବୀରର ହିଂସା ଅଧିକ ସ୍ୱହଣୀୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ନିଜେ ଅହିଂସକ ପଦ୍ଧତିରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ କାଳରେ ଜୁମା ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବେତଳଗେଟର ହତ୍ୟାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳର କର୍ମୀମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ । ୧୯୬୭ ମସିହାରେ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ ନକସଲ ବାଡ଼ି ଠାରେ ମାଓବାଦୀ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ମାନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସେଠାକାର ନିଷ୍ପେଷିତ ଭୂମିହୀନ ଚାଷୀ ମଜୁରିଆ ସଶସ୍ତ୍ର ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ବିପ୍ଳବ ବଶନିଆଁ ପରି ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ବିଶେଷ କରି ବଙ୍ଗ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଆନ୍ଧ୍ରରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭୀଷଣ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ଏ ବିପ୍ଳବକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ପୋଲିସର ଅତ୍ୟାଚାର ଭୟଙ୍କର ହୋଇ ଉଠିଲା । ନକସଲବାଦୀ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରି ବହୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କ ହାତଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ବିନା ବିଚାରରେ ହତ୍ୟା କରାଗଲା । ଆଦିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଆଳ ଦେଖାଇ ଆଦିବାସୀ ଗ୍ରାମ ଗୁଡ଼ିକରେ ପୋଲିସ ଓ ମିଳିତାଚାରୀମାନେ ବ୍ୟାପକ ଲୁଟ ଚରାଜ, ପାଶବିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଗଣହତ୍ୟା ଚଳାଇଲେ ।

ସରକାରଙ୍କ ଏ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କ୍ଷୀଣ ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ୱର ଉଠିଥିଲା ବେଳେ ନବବାହୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀ ସେ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ନେଇ ଭାରତରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଏକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଛିଡ଼ା କରିଥିଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲି ସରକାରୀ ଦମନକ୍ଳାନ୍ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଭା ସମିତିମାନ କଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଖବର କାଗଜ ମାନଙ୍କରେ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିବୃତି ଦେଲେ । ପରାଧୀନ ଭାରତର ପୋଲିସ ଓ ଶାସନତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ସରକାରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କିପରି ଅଧିକ ବିଚାରବନ୍ତ, ଉଦ୍ର ଓ ଉଦାର ଥିଲା ସେସବୁର ପ୍ରମାଣମାନ ଦେଇ, ମାଳତୀ ଦେବୀ ଦେଶରେ ନ୍ୟାୟର ଶାସନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଗନର ଶାସନ ଅନ୍ତତଃ ଚାଲୁ ବୋଲି ଦାବୀ କରୁଥିଲେ । ନବବାହୁ ଆହୁରି ପାଦେ ଆଗକୁ ଯାଇ ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କ ‘ଆର୍ମ୍ସ ଆକ୍ଟ’ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ କରିଥିବା ପ୍ରତିବାଦ ଉଦ୍ଧୃତ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ଓ ପୋଲିସର ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ରଖି ପାରିବାର ଅଧିକାର ଦିଆଯାଉ ବୋଲି ଦାବୀ କରିଥିଲେ । ଭାରତର ଜଣାଶୁଣା ଏଇ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ଦାବୀ ଫଳରେ ସାରା ଭାରତରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶ୍ୱେତପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ନବଜୀବନମଣ୍ଡଳକୁ ସରକାରୀ ଅନୁଦାନ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ସେମାନେ ଗଢ଼ିଲେ ଓଡ଼ିଶା ନାଗରିକ ସୁରକ୍ଷା ସମିତି । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳତୀ ଦେବୀ ସଭାପତି ହେଲେ ଏବଂ ଆଡ଼ଭୋକେଟ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର (କ) ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ରହିଲେ । ସମିତି ମୁଖ୍ୟତଃ ପାଞ୍ଚଟି କାମ ହାତକୁ ନେଇଥିଲା : (୧) ପୋଲିସ ଓ ମିଲିଟାରୀ ପକ୍ଷରୁ ଚାଲିଥିବା ବ୍ୟାପକ ନରହତ୍ୟା ଓ କୁଟଚରାଜ ସମ୍ପର୍କରେ ଓ ଶହାଦ ହୋଇଥିବା ବା ବନ୍ଦୀ ଥିବା ନବସଜପକ୍ଷୀଙ୍କ ବିଶୟରେ ବିଶଦ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ । (୨) ଜେଲରେ ଥିବା ନବସଜପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ ପାହ୍ୟା ଦେବାପାଇଁ ଦାବୀ ଓ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି । (୩) ସେମାନଙ୍କୁ ମାଗଣାରେ ଆଇନ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ । (୪) ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ସରକାରୀ ଦମନ ଫଳରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ମାନବୀୟ ସମସ୍ୟା ରୁଚିକର ମୁକାବିଲା । (୫) ନାଗରିକ ସ୍ୱାଧିକାର ସମ୍ପର୍କରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଚେତନା ବୃଦ୍ଧି ବା ଲୋକ ଶିକ୍ଷା । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଇବା ପାଇଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ କର୍ମୀ ଓ ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ନିଜର ସୁଖ ସୁବିଧା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ି ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ଘୁରିବୁଲିବାକୁ କାହାକୁ ବା ଭଲ ଲାଗିବ । ତେଣୁ ବସ୍ତୁତଃ ମାଳତୀ ଦେବୀ ହିଁ ସବୁରା ବର୍ଷ ବୟସରେ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳର ମୁଖିମେୟ କର୍ମୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ କାମ ତୁଲାଇବାକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ପରିଣତ ବୟସରେ ବହୁମୁଦ୍ର, ଉଚ୍ଚଗତାବସ୍ଥା ଆଦିର ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ ଦୁର୍ବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ବଣ, ପାହାଡ଼ ପାଦରେ ଅତିକ୍ରମ

କରି ନିଜସ୍ବଳ ପଛାମାନଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଥରଥାନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଛନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଲାଞ୍ଜନା ସହିଛନ୍ତି । ଭରତର ସ୍ବାଧୀକାର ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ତୁଳନା ନାହିଁ । ନବୁଲପକ୍ଷୀଙ୍କ ଦମନ ନାଁରେ କୋରାପୁଟ, ଗଞ୍ଜାମର ଘଣ୍ଟ ପାହାଡ଼ ଢଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପୋଲିସର ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର ଚାଲିଥିଲା । କାହା ଦେହରେ ନୁହା ତତାର ଚିଆଁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ତ କାହା ମୁହଁକୁ ତତଲା ପାଣିରେ ମାଡ଼ି ରଖି ପୋଲିସକୁ ସୁହାରଲା ଭଳି ବକ୍ତବ୍ୟ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । କୋରାପୁଟ ସାମାନ୍ତର ଗରଷା ନିକଟରେ ପୋଲିସ ମିଳିତାରୀ କ୍ୟାମ୍ପ ପଡ଼ିବା ଫଳରେ ଆଖ ପାଖ ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକରେ ଛେଳିଟାଏ, କୁକୁଡ଼ାଟାଏ ବା ଧର୍ଷଣ ନ ହୋଇଥିବା ନାରୀଟିଏ ପାଇବା ସ୍ବପ୍ନ ହୋଇଗଲା । ଏ ଖବର ପାଇ ସଦୂରୀ ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧା ମାଳତୀ ଦେବୀ ଅୟ ଧରି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗରଷା ଗାଁରେ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ କ୍ୟାମ୍ପ ପଡ଼ିଲା । ଛମାସରୁ ଅଧିକ କାଳ ସେ ଗାଁ ଗୁଡ଼ିକରେ ଘୁରି ବୁଲିଲେ । ଅତ୍ୟାଚାରର ଖବର ସଂଗ୍ରହ କରି ବାହ୍ୟ ଜଗତକୁ ଜଣାଇଲେ । ପ୍ରପାଡ଼ିତ ଲୋକଙ୍କୁ ନୈତିକ ବଳ ଯୋଗାଇଲେ । ବନ୍ଦୀ ବା ମୃତ ନିଜସ୍ବଳ ପଛାଙ୍କ ପରିବାରର ଯଥାସାଧ୍ୟ ଭରଣ ପୋଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ଜେଲରେ ଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସେ ଔଷଧ, ଲୁଗାପଟା, ବହି ଅର୍ଥ ଉତ୍ପାଦି ଓ ଆରନ୍ତରତ ସୁବିଧା ଯୋଗାଇଲେ । ଅତ୍ୟାଚାରିତ ମଣିଷ ପାଇଁ ସେତିକି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥିଲେ ଓ ତା'ର ମୌଳିକ ଅଧିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସେ ଭଳି ସର୍ବ ସଂକଳ୍ପ ନଥିଲେ କେହି କେବେ ସଦୂରିବର୍ଷ ବୟସରେ ଭଗ୍ନ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ନେଇ ଏଭଳି କଷ୍ଟ ସହି ପାରି ନଥାନ୍ତା ।

ସେ ସମୟରେ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ଏପରି ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା ଯେ ବଙ୍ଗଳା, ଆନ୍ଧ୍ର ଏପରିକି ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥିବା ବନ୍ଦୀମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଆରନ୍ତ ସହାୟତା ପାଇଁ ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ କାମର ଚାପ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ସେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଆନ୍ଧ୍ରରୁ ଦିଲ୍ଲୀ, ବଙ୍ଗଳାରୁ କୋରାପୁଟ ମାନବିକ ଅଧିକାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇ ଘୁରି ବୁଲିଲେ । ତାଙ୍କରି ଅନବରତ ଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ମାନବିକ ଅଧିକାର ସଂସ୍ଥା 'ଅମ୍‌ନେଷ୍ଟି ଇଣ୍ଟରନାସନାଲ୍' ଏହିସବୁ ଅତ୍ୟାଚାରର ତଦନ୍ତ ପାଇଁ ଏକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ଦଳ ଓଡ଼ିଶା ପଠାଇଲେ ଓ ଏଠାରେ ହୋଇଥିବା ମାନବିକ ଅଧିକାର ବିରୋଧି ଦଳନ ସଂପର୍କରେ ଏକ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖନରୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କରି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଯୋଗୁଁ ବିପ୍ଳବୀ ନାଗବୁଞ୍ଚଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପାଶା ଦଣ୍ଡ ବାଟିଲ ହେଲା । ଆଦିବାସୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପୋଲିସ ଅତ୍ୟାଚାର କମିଲା । ମାତ୍ର ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କମ୍ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କର୍ମାମାନେ ପୋଲିସ ଓ ଗୁଣ୍ଡାଙ୍କଠାରୁ ନିଷ୍ପ୍ରକ ମାଡ଼ ଖାଇଛନ୍ତି । ମିଳିତାରୀ କ୍ୟାମ୍ପରେ ଅଟକ ରଖାଯାଇ ନିର୍ଯ୍ୟାସିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସରକାରୀ ଅନୁଦାନ ବନ୍ଦ କରିଦିଆଯାଇଛି । ନିଜକୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବୋଲାଉଥିବା ଦଳଗୁଡ଼ିକ

ନବବାରୁ ଓ ମାଳତୀ ଦେବୀ ନବସାଲାର ଗୋଲି ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଅମୃତ ବଜାର’ ପତ୍ରିକା ଉକ୍ତି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖିଛନ୍ତି “ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପତ୍ନୀ ହେଉଛନ୍ତି ସେଠିକାର ନବସଲପନ୍ଥା ଆନ୍ଦୋଳନର କର୍ତ୍ତାଧାର ।”

ନବସଲପନ୍ଥା ଆନ୍ଦୋଳନ ଧାମେର ଆସିଲା ବେଳକୁ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଏକଛତ୍ରବାଦ ଓ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଶାସନ ହେତୁ ଜନ ଅସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟାପିଲା । ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜୟ ପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ ‘ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରାନ୍ତି’ର ଡାକରା ଦେଲେ । ଭାରତର ସଚେତନ ଜନତା ବିଶେଷକରି ଯୁବ ସମାଜ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରାନ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମାତିଗଲେ । ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଜାରି କରି ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀ ଭାରତର ସଦୃଶୀ କୋଟି ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଏଥିରେ ବହୁ ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ନିଜାମ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ନବବାରୁ ଓ ମାଳତୀଦେବୀ ନିଜ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ମୌଳିକ ଅଧିକାରକୁ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବା ପାଇଁ ଆପ୍ରାଣ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇ ରଖିଲେ । ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଜାରି ହେବା ମାତ୍ରେ ନବବାରୁଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ନିଆଗଲା । ମାତ୍ର ମାଳତୀ ଦେବୀ ଅନେକ ଦିନ ଆତ୍ମରୋପନ କରି କୁଚି କୁଚି ଇନ୍ଦିରାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅନ୍ଧାରୀ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଣ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ଅନୁଗୋଳ ବାଟିରାଉଡ଼ ଛାତ୍ରାବାସରୁ କୁଚି ଆଠମାଲିକ ତାଲିଗଲେ । ସେଠାରୁ ଗଲେ ସମ୍ବଲପୁର । ସମ୍ବଲପୁରର ଚରଖା ସଂଘରେ କୁଚି ରହି ରାତିରେ ମିତ୍ତି ମିତ୍ତି ଲଣ୍ଠନ ଆଳୁଅରେ ବସି ଲିଫ୍ଟଲେଟ ଲେଖନ୍ତି । ସହଯୋଗୀମାନେ ତାକୁ ଲିଥୋ କରାଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କାନ୍ଥ ବାଡ଼ରେ ଲଗାନ୍ତି, ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟନ୍ତି । ଜୁନାଇ- ଅରଞ୍ଚ ମାସର ବର୍ଷାଦିନ । ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଖଦଡ଼ ଶାଢ଼ୀରେ ଚଳୁଥିବା ନୁମାଙ୍କ ଶାଢ଼ୀ ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ଶୁଖେ ନାହିଁ । ଏମିତି କ୍ରମାଗତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତାଙ୍କୁ ଜର ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ସେ ବୁର୍ଲାଯାଇ ସେଠି ସରକାରୀ ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜର ଡାକ୍ତରୀରେ ଅଧ୍ୟାପିକା ତାଙ୍କର ସରସ୍ବତୀ ସ୍ବାଇଁଙ୍କ ଘରେ ରହିଲେ । ପୋଲିସ ସୁରାକ ପାଇ ସରସ୍ବତୀ ସ୍ବାଇଁଙ୍କ ଘର ଖାନଟଲାସ କଲେ । ନୁମା ସେତେବେଳେ ବାରିପଡ଼ ଦେଇ ମେହେନ୍ଦ୍ରାଣୀ ବେଶରେ ଘରୁ ବାହାରି ଗଲେ । ସ୍ବାମୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ଜେଲ ଭିତରେ ପକ୍ଷାଘାତରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ପ୍ୟାରେଲରେ ଆସିଲେ । ସେ ସାମାନ୍ୟ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଉଠୁ ଉଠୁ ନୁମା କଟକରେ ଗିରଫ ହେଲେ । ଆତ୍ମରୋପନ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ‘ସଂଗ୍ରାମ’ ନାମକ ଏକ ପତ୍ରିକା ସାଇକ୍ଲୋଷ୍ଟାଇଲ ବାହାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ଧରଣର ସରକାର ବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଯୋଗୁ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ନନ୍ଦିନୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦୟାରୁ ତାଙ୍କୁ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀର କୌଣସି ସୁବିଧା ଦିଆଗଲା ନାହିଁ ଓ ଜଣେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀ ଭାବେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ପାଉଁଶୀ ସହିତ ତିନିମାସ କାଳ ସମୟ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେଲାପରେ ସେ ଜୟ ପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ ତାର କିୟଦଂଶ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ସେ ଲେଖୁଥିଲେ, “ମୋ ମକଦ୍ଦମା ତିନିମାସ କାଳ ଚାଲିଥିଲା ଏବଂ ଜେଲରୁ ଯେଉଁ ପୋଲିସମାନେ ମତେ କୋର୍ଟକୁ ନେବା ଆଣିବା କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ଦୁଃଖଦାୟକ ଥିଲା । ଛଅଜଣ ବନ୍ଦୁକଧାରୀ ପୋଲିସ ମୋତେ ବରାବର ଘେରି ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଜଣକ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ ସେ ମୋତେ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି- ଆପଣ କାହା ସହିତ କଥା କହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହେ- ମୁହଁଟା ତ ମୋର । କଥା କହିଲେ ଆପଣମାନେ କ’ଣ କରିବେ । ଗୁଳି କରିଦେବେ ନଚେତ ମୁହଁକୁ ବାନ୍ଧି ଦେବେ । ଏଇଆଡ଼ ?”

ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କ ଏହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତିରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଏ ଉଦ୍ଧୃତିର ଚମତ୍କାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଛନ୍ତି ନାଗରିକ ସୁରକ୍ଷା ସମିତିର ଏକ ସମୟରେ ସଙ୍ଗଠନ ସମ୍ପାଦକ ରହିଥିବା ଶ୍ରୀ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାହୁ - “କେବଳ ମୁହଁଟା ନିଜର ହୋଇଥିଲେ କେହି କେବେ ଏତେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ରୋକଠୋକ୍ ନିଜର ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ନପାରେ । ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଓ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ବ କେବଳ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ହିଁ ଏପରି ବାକ୍ ସ୍ବାଧୀନତା ଦାବା କରିପାରେ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ସେହିପରି ଜଣେ ସ୍ବାଧୀନଚେତା ମୁକ୍ତ ହୃଦୟ ବିପ୍ଳବିନୀ ।”

ପୃଥିବୀର ଜନ ମତର ଚାପରେ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଉଠାଇନେଲେ ଏବଂ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ କରାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଜୟ ପ୍ରକାଶଙ୍କ ଆହ୍ୱାନକ୍ରମେ ବିରୋଧୀ ଦଳମାନଙ୍କ ସମନ୍ୱୟରେ ଜନତା ଦଳ ଗଠନ କରାଗଲା ଏବଂ ଏହି ଦଳ ନିର୍ବାଚନରେ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା କଲେ । ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଇ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସହଯୋଗୀ ଭାବେ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ଚଳାଉଥିବା ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ ସୁବିଧାବାଦୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଜନତା ଦଳ ସହ ଭାଗୀଦାର ଥିବା ଜଗଜୀବନ ରାମଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶିଗଲେ ଏବଂ ସେହି ଦଳର ସୁପାରିଶ କ୍ରମେ ତେଜାନାଳରୁ ଜନତା ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ଭାବେ ଠିଆ ହେଲେ । ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନତା ଦଳରେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତିରୋଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦଳର ସଭାପତି ମୋରାରଜୀ ଦେଶାଇ ତେଜାନାଳ ପ୍ରାର୍ଥୀ ମନୋନୟନରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଜନତା ଦଳର ଏହି ଅନ୍ୟାୟ ନିଷ୍ପତ୍ତିର ବିରୋଧ କରି ତେଜାନାଳ ଜନତା ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସ୍ବାଧୀନ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଭାବେ ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା କରିଥିଲେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ନିର୍ବାଚନ ଖେଳର କୁସିତ ଶୈଳୀ ଅବଲମ୍ବନ କରିନପାରି ନୁମା ସେ ନିର୍ବାଚନରେ ହାରିଲେ ସତ ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରତୀକଧର୍ମୀ ଲଢ଼େଇ ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା ।

ମାଳତୀ ଦେବୀ ଏକାଧାରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଡୋଆନ୍ ଅଫ୍ ଆର୍ଟ୍, ମାଡ଼ାମ୍ ସମୟାନ୍ତ ସେନ ପୁଣି ମଦର ଟେରେସା ଥିଲେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାୟକୁ ବରଦାସ୍ତ କରିପାରୁ ନଥିବା ମାଳତୀ ଦେବୀଙ୍କର ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ସରକାର ସାଥରେ ପଡ଼ୁ ନଥିଲା । ଏପରିକି ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଶାସନ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ଡୁଟିକୁ ସେ ବରଦାସ୍ତ କରି ନାହାନ୍ତି ଓ କଟୁ ଭାଷାରେ ତାର ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ନିଜର ସ୍ତବ୍ଧତା ଶୁଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେହିଭଳି ଟିହିଲି ଉଠୁଥିଲେ ।

୧୯୮୩ ଅଗଷ୍ଟ ୨୨ ତାରିଖରେ ମାଳତୀଦେବୀଙ୍କ କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା କୃଷ୍ଣାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଅସୀମର ରାସ୍ତା ଦୁର୍ଘଟଣାରେ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା । ସେହି ବର୍ଷ ଅକ୍ଟୋବର ୧୭ ରେ ଆମେରିକାରେ ପୁତୁରା ମନମୋହନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର କବୀରର ମଧ୍ୟ ରାସ୍ତା ଦୁର୍ଘଟଣାରେ ଦେହାନ୍ତ ଘୋରଭଲ୍ଲା । ୧୯୮୪ ମସିହା ଜୁନ ୨୪ ତାରିଖରେ ଜୀବନସାଥୀ ନବବାବୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ରକ୍ତତାପ, ତାଲବେଟିସ ଇତ୍ୟାଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧି ପୀଡ଼ିତ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ନୁମାଙ୍କ ଶରୀରତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ମନମଧ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ୧୯୮୮ ମସିହାରେ ବଡ଼ ଝିଅ ଉତ୍ତରାର ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କ ଲାଗି ଆଉ ଏକ ଶକ୍ତ ଧକ୍କା ହେଲା । ଶେଷ କିଛି ବର୍ଷ ସେ ଚଳନ୍ତ ଶକ୍ତି-ହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ବାକିରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସ ଓ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ ପରିସର ବାହାରକୁ ଯିବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ସୁଚିଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର ଖଟ ବା ଚଉକିରେ ବସିରହି ସେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସୁଥିବା ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ଯେ କେହି ଆସୁନା କାହିଁକି ମିନିଟକେ ପାଞ୍ଚଥର ତା ଖାଇବା କଥା ପଚାରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଲକୋ ହଟାଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ବାଲିଆପାଲର କ୍ଷେପଶାସ୍ତ୍ରଘାତି ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳକୁ ସେଠାକୁ ଯାଇଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ହିକ୍ସତ ଦେବାର ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଆଦୌ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ ସେଠିକି ନ ନେଉଥିବାରୁ ସେ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ମହିଳା ଓ ଶିଶୁକଲ୍ୟାଣ ତଥା ଉନ୍ନୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଅବଦାନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ୧୯୮୮ ମସିହାର ସମ୍ମାନ ଜନକ ବଜ୍ରାଜ ପୁରସ୍କାର ମିଳିଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ତାହା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜୀବ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ହାତରୁ ନେବାକୁ ମନାକରିଦେବାରୁ ପରେ ଏହି ପୁରସ୍କାର ବଜ୍ରାଜ ପ୍ରାଉଣ୍ଡେସନ୍ସର ସଂପାଦକ ଅନୁରୋଧଠାରେ ଏକ ନିରୀହମ୍ଭର ଉତ୍ସବରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏହି ପୁରସ୍କାର ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କୁ ଶିଶୁକଲ୍ୟାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତୀୟ ପୁରସ୍କାର, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମାନ ପୁରସ୍କାର ଓ ରବାନ୍ତ ସାକ୍ଷରତା ପୁରସ୍କାର ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ବିଶ୍ୱ ଭାରତୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସମ୍ମାନ ‘ଦେଶିକୋଭନ’ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୮୭ ନଭେମ୍ବର ୨୩ ରେ ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ୮୭ ତମ ଜୟନ୍ତୀ ଅବସରରେ

ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍କଳ ନବଜୀବନ ମଣ୍ଡଳ ବାର୍ଷିକ ସମାରୋହରେ ତାଙ୍କୁ ମଣ୍ଡଳର କର୍ମୀ ଓ ଶୁଭେଚ୍ଛକ ତରଫରୁ ଏକ ଥକି ଭେଟି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଥକି ଭେଟି ଓ ପୁରସ୍କାର ମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଥ ତାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ସଂସ୍ଥାମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଓ ତାଙ୍କ ଆଦରର କର୍ମୀମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ କଳ୍ପେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବା ନିମିତ୍ତ ସେ ଦାନ କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ଅର୍ଥକୁ ମୂଳ ପାଣ୍ଡିକରି ୧୯୮୯ ରେ ମାଳତୀ ଦେବୀ-ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ତ୍ରଷ୍ଟ ଗଢ଼ା ଯାଇଛି ।

ମାଳତୀ ଦେବୀ (ନୁମା) ଓ ନବବାବୁ (ବାପି) ଏକ ଅନନ୍ୟ ଯୋଡ଼ି । ଶ୍ରୀମାନ ରବି ସାହୁଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେମାନେ ‘ଏକ ଓ ଅଭିନ ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ।’ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର ପରିପୁରକ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ନବବାବୁଙ୍କର ଅନୁରାଗିନୀ ନଥିଲେ, ଥିଲେ ସହରାଗିନୀ । କେହି କାହାରି ବ୍ୟାଧିତା ସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲେ କି କରାଇ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁତୁରା ପୂଜ୍ୟ ମନମୋହନ ଚୌଧୁରୀ ନୁମାଙ୍କ ଦେହାନ୍ତ ପରେ ‘ସର୍ବୋଦୟ’ ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖିଥିଲେ “ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଓଡ଼ିଶାର କଂଗ୍ରେସ ସରକାରରେ ଦାଦା ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିବାବେଳେ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ନିଶାନିବାରଣ ଜାଗୁକରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହେବାରୁ ଖୁଡ଼ୀ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ଦାଦାର ସରକାରୀ ବାସଭବନରେ ରହିନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଭୟଙ୍କର ବିଚାର ଓ ଭାବନାରେ ଏକ ସୁଗନ୍ଧାର ଐକ୍ୟ ଥିବାଯୋଗୁ ଉଭୟ ଅଭିନ ହୃଦୟ ହୋଇ ଜ୍ୱାଳି ପଥର ପଥର ହୋଇଥିଲେ ।” ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷର ଅହଂ ସ୍ତ୍ରୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ପ୍ରସାରିତ, ଉନ୍ନତ ହେବାକୁ ଦେଉନଥାଏ । ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ମାର୍ଗଦର୍ଶକ ନବବାବୁଙ୍କ ସହୃଦ୍ଦେ ଯୋଗୁ ହିଁ ମାଳତୀ ଦେବୀ ନିଜ କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏତେ ଅଧିକ ଆଗେଇ ପାରିଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ସ୍ରୀଙ୍କର ଏଭଳିଯୋଡ଼ି କୃତ୍ତିତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ କସ୍ତୁରବାବୁ ବାଦଦେଇ ଯେପରି ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ସମୀକ୍ଷା ଅକ୍ଷନ୍ନାୟ ସେହିପରି ବାପି ନୁମାଙ୍କୁ ବାଦଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗୁଡ଼ିକର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଅଚିନ୍ତନୀୟ । ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ ବା ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ ଚାଷୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ ବା ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ, ସର୍ବୋଦୟ ଭୂତାନ- ଗ୍ରାମଦାନ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ ବା ନକସଲପନ୍ଥୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେଉ ଯେଉଁଠି ନିଷ୍ପେଷିତ ଓ ନିଷ୍ପେଷକର ଲଢ଼େଇ ଚାଲୁଥିଲା ସେଠି ଏ ଯୋଡ଼ିଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟୁଥିଲା । ଜୀବନ ପଣ କରି ସେମାନେ ନିଷ୍ପେଷିତ ପାଇଁ ଲଢ଼ୁଥିଲେ ।

ନୁମାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ କଥା ପଢ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ଝିଆରୀ ପୂଜ୍ୟା ଅଳପୂର୍ଣ୍ଣା ମହାରଣା କହନ୍ତି, “ମୋର ସ୍ମୃତ୍ୟ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସିଯାଏ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା’ ନାଟକର ସେହି ମୁଖ୍ୟ ନାୟିକା ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦାର ଚରିତ୍ର । ମୋତେ ଜାଣେ ସତେକି ଖୁଡ଼ୀ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦାର ଭାଷାରେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି :

ମୁଁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା

ଦେବୀ ନୁହେଁ, ନୁହେଁ ଅବା ସାମାନ୍ୟା ରମଣୀ

ପୂଜା, ଯଦି କରିବାରେ ଚାହଁ, ମୁଁ ନୁହେଁ ସେ

ମୁଁ ନୁହେଁ, ମୁଁ ନୁହେଁ

ପୋଷା ଯଦି ମନାଇବା ଚାହଁ, ମୁଁ ନୁହେଁ ସେ

ମୁଁ ନୁହେଁ, ମୁଁ ନୁହେଁ

ପାଶ୍ଚେ ଯଦି ରଖ ମୋତେ

ସଙ୍କଟ ପଥରେ ଅବା ଦୁରୁହ ଚିନ୍ତାରେ

ସହାୟ ଝୁରୁବାକୁ ତୁମ କଠିନ ବ୍ରତରେ

ଯଦି ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ମୋତେ ସହଚରୀ କର

ତେବେ ତୁମେ ପାଇବ ହିଁ

ପରିଚୟ ମୋର ।

ନୁମା କାହାରି କେବେ ପୋଷା ମାନି ନାହାନ୍ତି । କାହାରି ଉପରେ କେବେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଜାରି କରିନାହାନ୍ତି । ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କଠାରୁ ବାଜି ରାଉତ ଛାତ୍ରାବାସର ଅବୋଧ ଅନ୍ତେବାସୀଯାଏ, ତାଙ୍କର ସହଯୋଜା କର୍ମୀ ଭଉଣୀଟିଠାରୁ ତାଙ୍କର ଅଗଣିତ ପ୍ରଶଂସକଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ଜଣେ ସାଥୀର ସ୍ନେହ ଓ ସମ୍ମାନ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । କାହାରି ଆଗରେ ନୁହେଁ କି ପଛରେ ନୁହେଁ ସାଥୀରେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଏବେ ବି ତାଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମା ଆମ ସହିତ ହାତଧରି ଚାଲିଛି ‘ପାଶ୍ଚରେ’ । ବାସ୍ତବରେ ନୁମା ଥିଲେ ସାଥୀପରି ସାଥୀଟିଏ ।



ସହାୟକ ପୁସ୍ତକ ଓ ସ୍ତରଣିକା :

- ୧ । ମାଳତୀ ଦେବୀ : ଚଉଦଟି ଚିତ୍ରମଠ-ସଂପାଦନା : ଶୈଳଜ ରବି (ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, କଟକ, ୧୯୮୯)
- ୨ । ଶ୍ରୀ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ : ଏକ ଜୀବନୀ-ଚିତ୍ରରଞ୍ଜନ ଦାସ (ଦି ଇନ୍ଦିଆନ୍, କଟକ)
- ୩ । ବିପ୍ଳବୀ ଜନନାୟକ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ - ବଳରାମ ମହାନ୍ତି (ପ୍ରକାଶକ, ଭାରତ ଭାରତୀ, କଟକ , ୧୯୯୪)
- ୪ । ବାଟହୁଡ଼ି, ବାଟ ଖୋଜି - ରବୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା (ଭାରତ ଭାରତୀ, କଟକ, ୧୯୯୭)
- ୫ । ନୁମା : ଏକ ସଂକଳନ (ମାଳତୀ ଦେବୀ-ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ ତ୍ରୃଷ୍ଣ, ଅନୁରୋଧ, ୧୯୯୮)
- ୬ । ମାଳତୀ ଦେବୀ ଚୌଧୁରୀ : ଏକ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି (ଅନୁରୋଧ ଜିଲ୍ଲା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ଅନୁରୋଧ, ୧୯୯୯)
- ୭ । ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ - ଅନୁପୂର୍ଣ୍ଣା ମହାରଣା (ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୦୦)
- ୮ । ଅନିର୍ବାଣ - ପଦ୍ମଚରଣ ନାୟକ (ବେଷ୍ଟସେଲର ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୯, ୨ୟ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୦୧)
- ୯ । ବାପିଙ୍କ ଜୀବନ କଥା- ରମାକାନ୍ତ ନାଥ (ଚୌଧୁରୀ ସେବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ, ୨୦୦୧)
- ୧୦ । ଏମିତିବିମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ - ପଦ୍ମଚରଣ ନାୟକ (ପ୍ରକାଶକ ସ୍ୱୟଂ, ଭୁବନେଶ୍ୱର- ୧୪, ୨୦୦୧)
- ୧୧ । ପିଲାଙ୍କ ବାପି- ଜୟନାରାୟଣ ଦାସ